

Foto: Fanø als natuurgebied en leefomgeving (eigen foto, april 2015).

Het Waddengebied als leefomgeving én UNESCO Werelderfgoed

Een onderzoek naar de gevolgen van de benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed op de ervaren leefbaarheid van inwoners van dit gebied.

Begeleiders:
R.H. Rijnks, MSc
dr. F.J. Sijtsma

Bachelorscriptie Sociale Geografie en Planologie
Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
Rijksuniversiteit Groningen

Rixt Bos

Juni 2015

Samenvatting

Door de binding die mensen hebben met een gebied krijgt deze een betekenis (Jorgensen & Stedman, 2001; Krauss, 2005; Vanclay, 2012). Wanneer er een verandering optreedt in dit gebied, heeft dit invloed op de mensen die een binding hebben met deze plek, door middel van place attachment, place identity (Devine-Wright, 2009; Jorgensen & Stedman, 2001) en place dependence (Jorgensen & Stedman, 2001).

Inwoners van het Waddengebied hebben een binding met deze regio (Vanclay, 2012; Sijtsma *et al.*, 2001), waardoor de benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed oppositie veroorzaakte onder inwoners. Ze waren bang dat de benoeming zou zorgen voor beperkingen, wat zou leiden tot een vermindering van de leefbaarheid (Van der Aa *et al.*, 2004). In het licht van de leefbaarheidsdefinitie van Veenhoven (1996), zijn de inwoners bang voor een afname van de 'provisions' van het gebied. Overheden hebben geanticipeerd op de oppositie en hebben de kansen die de status zou kunnen bieden gepromoot, waardoor uiteindelijk genoeg draagvlak ontstond voor de benoeming (Waddenvereniging, 2013). Hierbij is beeldvorming en communicatie ingezet als middel om de interpretatie van de verwachte leefbaarheidservaring te beïnvloeden (Devine-Wright, 2009; Veenhoven, 1996). Uiteindelijk wordt verwacht dat de leefbaarheid niet is veranderd als gevolg van de verandering (Diener, 2000).

Op basis van bediscussieerde theorieën wordt verwacht dat kansen, beperkingen, sense of place en communicatie de leefbaarheidservaring beïnvloeden. Deze verbanden zijn in dit onderzoek onderzocht, aan de hand van kwantitatieve onderzoeksmethoden. Het doel van het onderzoek was; bepalen of de UNESCO Werelderfgoed benoeming invloed heeft gehad op de leefbaarheid van inwoners van het Waddengebied. Uiteindelijk kan geconcludeerd worden dat de status (nog) niet veel veranderd heeft in het Waddengebied als leefomgeving.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
1.1 Aanleiding	5
1.2 Probleemstelling	6
1.3 Opbouw van de scriptie	7
2. Theoretisch kader	8
2.1 UNESCO Werelderfgoed	8
2.2 Leefbaarheid	8
2.3 Sense of place	8
2.4 Werelderfgoed, leefbaarheid en sense of place	9
2.5 Verwachtte effecten	10
2.5.1 Verwachtte negatieve effecten	11
2.5.2 Verwachtte positieve effecten	12
2.6 Verwachtingen voor de leefbaarheid	13
2.7 Conceptueel model	14
3. Methoden	15
3.1 Dataverzameling	15
3.2 Enquête	16
3.3 Dataselectie	17
3.4 Data-analyse	17
3.5 Datakwaliteit	17
3.6 Ethiek	18
4. Resultaten en analyses	19
4.1 Deelvraag 1 – Sense of place	19
4.1.1 Ervaren sense of place met het Waddengebied	19
4.1.2 Place dependence	19
4.1.3 Place dependence en ervaren beperkingen en kansen	20
4.2 Deelvraag 2 – Attitude	20
4.2.1 Beoordeling eigen attitude vooraf	20
4.3 Deelvraag 3 – Communicatie	21
4.3.1 Ervaren communicatie van gevolgen	21
4.3.2 Ervaren communicatie en kansen en beperkingen	21
4.4 Deelvraag 4 – Beperkingen	22
4.4.1 Ervaren beperkingen	22
4.5 Deelvraag 5 – Kansen	23
4.5.1 Ervaren kansen	23
4.5.2 Ervaren kansen en de werksector	23
4.6 Deelvraag 6 – Leefomgeving	24
4.6.1 Ervaring verandering in de leefomgeving	24
4.6.2 Verandering leefomgeving en attitude, communicatie, beperkingen en kansen	25
4.6.3 Verandering leefomgeving en variabelen beïnvloed door de benoeming	26
4.6.4 Verandering leefomgeving en werksector	27
5. Conclusie, discussie en aanbevelingen	29
5.1 Conclusie	29
5.2 Discussie en aanbevelingen	30
6. Referenties	31

Bijlagen	34
Bijlage 1 – Verwachtingen en assumptiecontroles	35
Bijlage 2 – Dataverzameling	38
Bijlage 3 – Enquêtevragen	40
Bijlage 4 – Dataselectie	54
Bijlage 5 – Variabelen analyse	55
Bijlage 6 – Reflectie	58
Bijlage 7 – Tabellen resultaten	61

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

In 2009 is een deel van het Nederlandse en Duitse gedeelte van het Waddengebied benoemd tot UNESCO Werelderfgoed (figuur 1), omdat werd vastgesteld dat het universeel unieke waarden bezit die van internationaal belang zijn (Sijtsma *et al.*, 2014; Waddenvereniging, 2013).

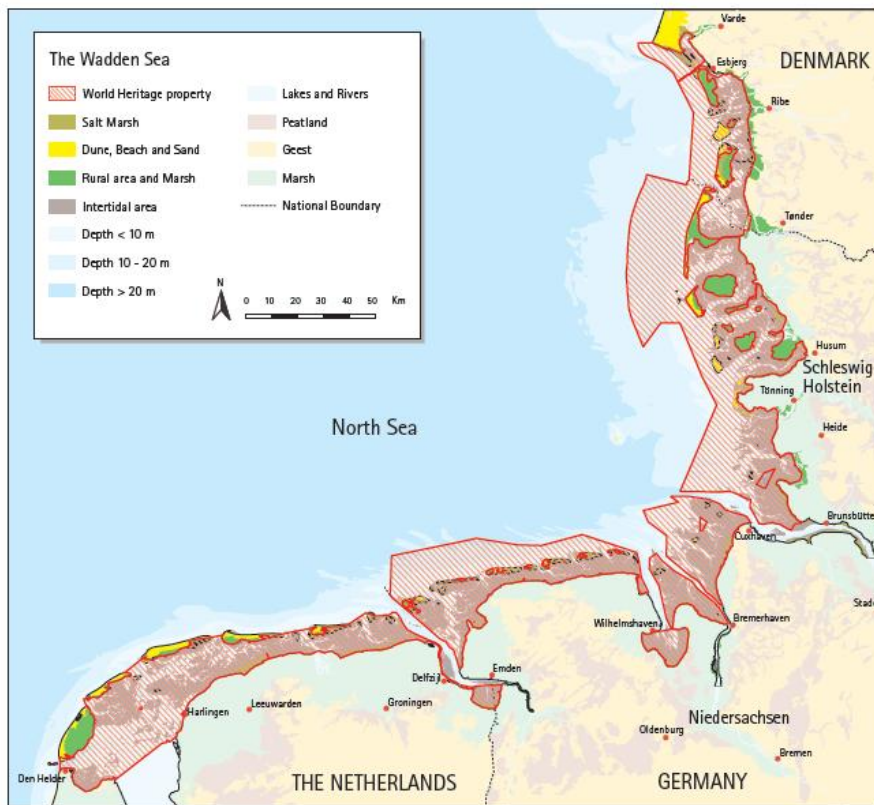
De benoeming van het Waddengebied tot Werelderfgoed zorgde destijds voor weerstand bij lokale stakeholders. Volgens de voorzitter van de Bond van Friese Vogel Wachten was "De Waddenzee...al zeer beschermd. Het moet hier wel leefbaar blijven" (Redactie, 2007). Bewoners waren bang dat de status zou leiden tot meer regels en beperkingen (*cf.* Isherwood, 2009; Redactie, 2007; Van der Aa *et al.*, 2004; Waddenvereniging 2013), waardoor het gebied minder leefbaar zou worden (Van der Aa *et al.*, 2004; Waddenvereniging 2013).

De nationale politiek beloofde dat de UNESCO benoeming puur een internationale erkenningsstatus zal zijn en dat hier geen nieuwe beperkingen uit voort zullen vloeien. Ook hebben ze kansen die de status zou kunnen bieden voor een toename van de leefbaarheid gepromoot (Waddenvereniging, 2013).

Kansen en beperkingen worden door inwoners en overheden gekoppeld aan leefbaarheid; verwachte beperkingen en kansen zouden de 'provisions' van de leefomgeving beïnvloeden (Van der Aa *et al.*, 2004; Waddenvereniging, 2013). Inwoners kunnen afhankelijk zijn van kenmerken/'provisions' van het Waddengebied (Vanclay, 2012), via place dependence als onderdeel van sense of place (Jorgensen & Stedman, 2001). Place dependence is te verbinden aan leefbaarheid via de definitie van leefbaarheid van Veenhoven (1996), die uitgaat van de mate waarin de 'provisions' van een gebied aansluiten op de wensen van inwoners.

Uiteindelijk is het de politiek in 2008 gelukt om voldoende draagvlak in de regio te vinden voor de benoeming van het Waddengebied tot Werelderfgoed (Waddenvereniging, 2013). Ook in Denemarken ontbrak in eerste instantie voldoende draagvlak (Isherwood, 2009; Waddenvereniging, 2015b), waardoor dit deel pas in 2014 benoemd kon worden tot Werelderfgoed (Waddenvereniging, 2015b).

Was de eerste reactie van de regio onterecht? Ervaren de inwoners kansen en beperkingen als gevolg van de benoeming? Staat de Deense bevolking een grote verandering in leefbaarheid te wachten? Of heeft de UNESCO Werelderfgoed status, 6 jaar na de benoeming, eigenlijk geen invloed op de ervaren leefbaarheid gehad?

Figuur 1: Werelderfgoed in het Waddengebied (WHC, 2014).

1.2 Probleemstelling

Op dit moment is niet bekend of de bewoners van het Waddengebied een verandering van de leefomgeving ervaren na de benoeming van het gebied tot UNESCO Werelderfgoed. Dit onderzoek probeert inzichtelijk te maken wat de invloed is van de benoeming op de leefbaarheid van inwoners. Hierbij is de volgende hoofdvraag geformuleerd:

Wat is de invloed van de benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed op de ervaren leefbaarheid van bewoners van het gebied?

Deze hoofdvraag wordt beantwoord aan de hand van de volgende deelvragen:

1. Ervaren de inwoners van het Waddengebied een sense of place met het Waddengebied als regio?
2. Wat was de attitude van de inwoners van het Waddengebied voorafgaand aan de benoeming van het gebied tot UNESCO Werelderfgoed?
3. Hoe hebben de inwoners van het Waddengebied de communicatie omtrent de benoeming tot Werelderfgoed ervaren?
4. Ervaren de inwoners van het Waddengebied negatieve gevolgen van de benoeming van het gebied tot Werelderfgoed?
5. Ervaren de inwoners van het Waddengebied positieve gevolgen van de benoeming van het gebied tot Werelderfgoed?
6. Ervaren de inwoners van het Waddengebied een positieve verandering in leefbaarheid door de UNESCO Werelderfgoed benoeming?

1.3 Opbouw van de scriptie

Om de hoofdvraag te beantwoorden worden eerst de theoretische concepten en verbanden besproken, en worden deze verbonden met het Waddengebied (hoofdstuk 2). In hoofdstuk 3 worden de methoden van dataverzameling en –analyse besproken. Vervolgens worden de resultaten besproken in hoofdstuk 4. In hoofdstuk 5 zal vervolgens de hoofdvraag beantwoord worden, waarbij ook resultaten worden bediscussieerd en aanbevelingen worden gedaan.

2. Theoretisch kader

2.1 UNESCO Werelderfgoed

De UNESCO benoemt natuurlijke gebieden met universeel unieke waarden voor de mensheid tot Werelderfgoed, om ze beter te kunnen bewaren voor toekomstige generaties (Frey & Steiner, 2011; Nationale UNESCO Commissie, 2015). Nationale overheden, die lid zijn van de World Heritage Committee, kunnen zulke gebieden nomineren (Frey & Steiner, 2011).

Aan de status van UNESCO Werelderfgoed hangt de verplichting dat het gebied/verschijnsel zijn kwaliteit moet behouden (Waddenvereniging, 2015a; Waddenvereniging, 2015b). De status kan worden ingetrokken wanneer er niet aan deze verplichting wordt voldaan (UNESCO, 2009; Waddenvereniging, 2015b).

Een belangrijke voorwaarde voor nominatie is dat er lokaal draagvlak is. Gebieden die wel aan inhoudelijke voorwaarden voldoen, kunnen zo toch van de lijst afgehouden worden door lokale oppositie (Van der Aa, 2005).

Het tot UNESCO Werelderfgoed benoemde deel van het Waddengebied is te zien in figuur 1.

2.2 Leefbaarheid

In dit onderzoek wordt er naar de ervaring van de leefbaarheid gekeken in het licht van de Werelderfgoed benoeming, waardoor er sprake is van een subjectieve benadering van de kwaliteit van de leefomgeving (Leidelmeijer & Van Kamp, 2003).

Tevredenheid met de leefomgeving is een manier om dit te operationaliseren, waarbij de tevredenheid tot stand komt door individuele interpretaties van omgevingskenmerken (Hagerty, 1999; Leidelmeijer & Van Kamp, 2003; Pukeliene & Starkauskiene, 2011). De waarneming, evaluatie en mate waarin tevredenheid bijdraagt aan leefbaarheid hangt af van persoonlijke kenmerken en context (Diener, 2000; Hagerty, 1999; Leidelmeijer & Van Kamp, 2003), de “...*individual’s life satisfaction* is inseparable from personal experience and perception of environment...” (Pukeliene & Starkauskiene, 2011, p.149).

Veenhoven (1996) definieert leefbaarheid van een gebied als “...the degree to which its provisions and requirements fit with the needs and capacities of its citizens.” (Veenhoven, 1996, p.7).

Deze definitie past goed bij dit onderzoek, omdat de oppositie ontstond doordat inwoners verwachtten, dat de ‘provisions’ zouden afnemen, meer beperkingen, wat zou leiden tot een vermindering van de leefbaarheid van inwoners (Van der Aa *et al.*, 2004). De wensen van inwoners en de bestaande ‘provisions’ sluiten dan niet meer op elkaar aan en de ontevredenheid neemt toe.

2.3 Sense of place

Het sense of place concept gaat ervan uit dat een ruimte pas een betekenis krijgt als mensen er een betekenis aan geven, “...a place is a center of meaning or field of care that emphasizes human emotions and relationships” (Tuan, 1979, in Jorgensen & Stedman, 2001, p.233) en “...a place...is

much more than a point in space...but takes in the meanings which people assign to that landscape through the process of living in it" (Ryden, 1993, in Jorgensen & Stedman, 2001, p.233).

Deze redenering maakt het Waddengebied een sociale constructie, het is op sociale wijze kunstmatig gecreëerd en ingebeeld (Greider & Garkovich, 1994, in Vanclay, 2012; Vanclay, 2008, in Vanclay, 2012), door mensen die binding hebben met het gebied (Vanclay, 2012).

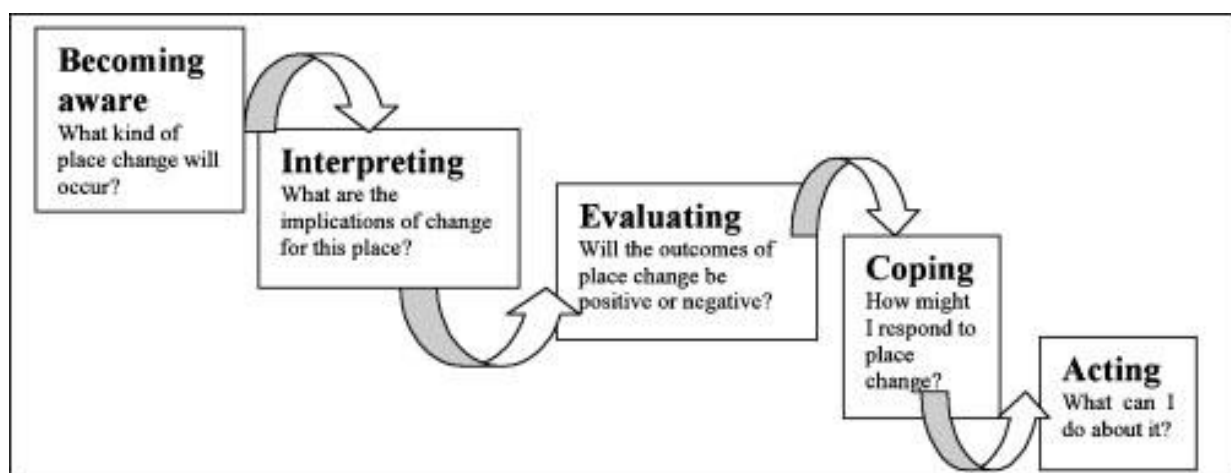
De betekenis die een groep of individu aan een ruimtelijke omgeving geeft is de sense of place. Sense of place zit niet in de fysieke plek zelf, maar wordt gevormd door de menselijke interpretatie van de plek. De interpretatie wordt opgebouwd uit place attachment, identity en dependence (Jorgensen & Stedman, 2001).

Place attachment gaat om de emotionele binding van een persoon met een plek of omgeving (Devine-Wright, 2009; Jorgensen & Stedman, 2001). Place identity gaat over de manier waarop fysieke en symbolische eigenschappen van een plek of omgeving bijdragen aan de identiteitsvorming van het individu (Devine-Wright, 2009; Jorgensen & Stedman, 2001). Place dependence gaat om de mate waarin een omgeving past bij de realisatie van doelen van een persoon en is de enige variabele die een negatieve invloed kan hebben op een sense of place (Jorgensen & Stedman, 2001). Inwoners kunnen afhankelijk zijn van bepaalde kenmerken van een gebied, bijvoorbeeld voor hun levensonderhoud (Vanclay, 2012).

2.4 Werelderfgoed, leefbaarheid en sense of place

De inwoners hebben het Waddengebied sociaal gecreëerd, en geven er een betekenis aan, doordat ze in het gebied leven en binding ervaren (Jorgensen & Stedman, 2001; Krauss, 2005; Vanclay, 2012), ze voelen zich onderdeel van het Waddengebied (Sijsma *et al.*, 2014).

De verandering, de Werelderfgoed benoeming van het Waddengebied, heeft impact op de inwoners. Doordat zij, als individu, place attachment en/of place identity ervaren met het gebied (Devine-Wright, 2009). De psychologische reactie op deze verandering is weergegeven in figuur 2.

Figuur 2: Fasen van de psychologische reactie op 'place' verandering over de tijd (Devine-Wright, 2009, p.433).

De fasen die een individu doormaakt kunnen beïnvloed worden door de sociale representatie van de verandering, waarbij het vooral gaat over de beeldvorming en communicatie tussen de partij die de verandering inzet en de lokale individu/groep individuen (Devine-Wright, 2009).

Dit sluit aan bij de redenering van Veenhoven (1996) dat samenlevingen tot in zekere mate te vormen zijn naar de 'provisions' van een gebied. Door middel van socialisatie zou het verschil tussen bestaande 'provisions' en de wensen van inwoners tot op zekere hoogte te compenseren zijn (Veenhoven, 1996).

De combinatie van de psychologische reactie van individuen op de verandering en de sociale representatie van de verandering is, volgens Devine-Wright (2009), de basis voor het ontstaan van lokale oppositie. Dit gaat verder dan de benadering van Van der Aa *et al.* (2004), waarin NIMBY (Not In My Back Yard) wordt gezien als oorzaak van lokale oppositie, wat voortkomt uit het idee dat de voordelen niet opwegen tegen de nadelen.

Het model van Devine-Wright (2009) lijkt het proces te verklaren dat inwoners hebben doorgemaakt vanaf de suggestie van de UNESCO benoeming voor het Waddengebied tot de daadwerkelijke benoeming. Omdat het gaat over een verandering die nog niet heeft plaatsgevonden, is het model niet toepasbaar op het Waddengebied op dit moment.

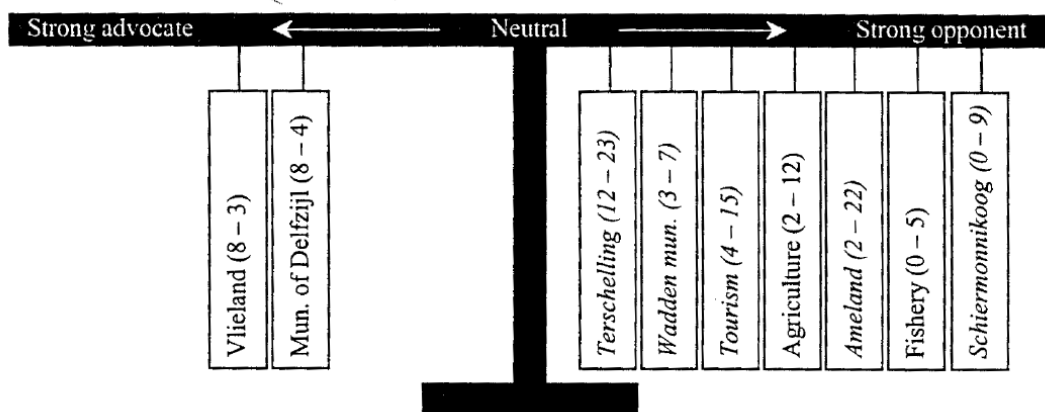
Naast de beperkingen en kansen als gevolg van de verandering en de sense of place, lijkt ervaren leefbaarheid beïnvloed te worden door de communicatie van gevolgen van de verandering. De communicatie kan de interpretatie van individuen beïnvloeden (Devine-Wright, 2009; Veenhoven, 1996), waarop de leefbaarheidservaring gebaseerd is (Hagerty, 1999; Leidelmeijer & Van Kamp, 2003; Pukeliene & Starkauskiene, 2011).

Van der Aa *et al.* (2004) geven aan dat oppositie ontstond doordat inwoners bang waren voor een vermindering van de leefbaarheid, door beperkingen. Ze verwachtten dat de 'provisions' uit de definitie van Veenhoven (1996) af zouden nemen waardoor hun wensen en doelen niet meer aan zouden sluiten op de 'provisions'. De kansen en beperkingen van de UNESCO benoeming voor het gebied zijn de schakel tussen place dependence en leefbaarheid in dit onderzoek.

Het is opvallend dat het model van Devine-Wright (2009) place attachment en place identity ziet als de factoren die oppositie veroorzaken. Terwijl ook place dependence een rol speelt in dit proces volgens de leefbaarheidsdefinitie van Veenhoven (1996), als onderdeel van sense of place (Jorgensen & Stedman, 2001) en de reden van oppositie volgens Van der Aa *et al.* (2004).

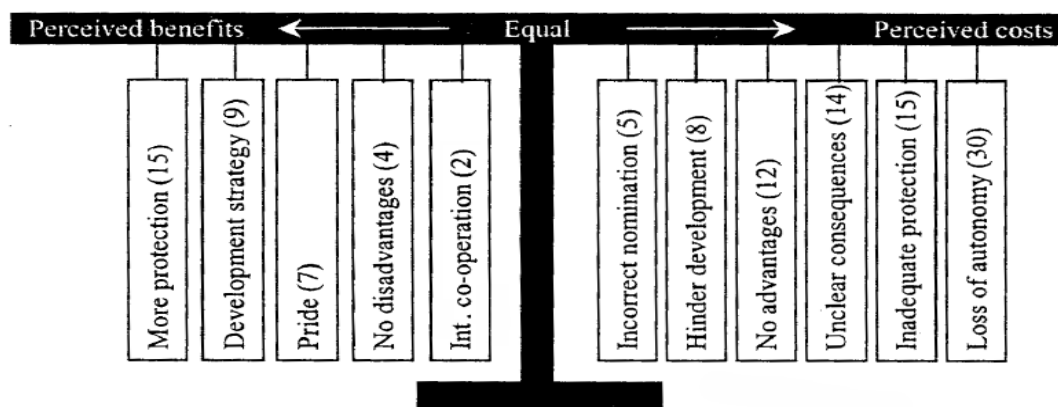
2.5 Verwachte effecten

Van der Aa *et al.* (2004) hebben publieke consultaties uit 2001 met verschillende stakeholders in het Waddengebied geanalyseerd, wat resulteerde in een verdeling tussen voor- en tegenstanders van de UNESCO benoeming, zie figuur 3. De energiesector en milieu/natuur organisatie sector zijn niet geconsulteerd, maar hebben wel hun visie kenbaar gemaakt aan het Nederlandse Ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij (Van der Aa *et al.*, 2004).

Figuur 3: Stakeholders voor en tegen de Werelderfgoed benoeming van het Waddengebied (Van der Aa *et al.*, 2004, p.294).

De verwachting van de positie, ten opzichte van de benoeming, was anders voor de schuingedrukte stakeholders. De milieu/natuur organisaties waren tegen, door een gebrek aan lokaal draagvlak en de energiesector was als enige neutraal. De afweging van stakeholders (figuur 3) bestaat uit verwachte negatieve effecten, de beperkingen (kosten) en positieve effecten, de kansen (baten)(figuur 4).

Figuur 4: Voor- en tegenargumenten met betrekking tot de benoeming van het Waddengebied tot Werelderfgoed (Van der Aa *et al.*, 2004, p.295).

2.5.1 Verwachte negatieve effecten

Van der Aa *et al.* (2004) argumenteren dat de weerstand van inwoners van het Waddengebied tegen de UNESCO benoeming vooral toe te schrijven is aan twee hoofdoorzaken, een verwacht verlies van autonomie en een gebrek aan duidelijkheid over de mogelijke impact van de benoeming.

De inwoners verwachten een verlies aan autonomie omdat de Werelderfgoed benoeming ervoor zou zorgen dat de verantwoordelijkheid van het beschermen en behouden verschuift van lokaal/nationaal niveau naar mondiaal niveau, het wordt een taak voor de 'gehele mensheid' (Van der Aa *et al.*, 2004; Waddenvereniging, 2013).

Vanclay (2012) geeft aan dat wanneer een plek van grote waarde is, bijvoorbeeld als het tot Werelderfgoed wordt benoemd, individuen een soort bewaarder worden of rentmeesterschap

ontwikkelen met betrekking tot deze plek. Deze individuen vinden dat zij ook betrokken moeten worden bij beleidskeuzes, ook als individuen niet in het gebied leven (Vanclay, 2012).

Eerder raakten ook al meer stakeholders betrokken bij het Waddengebied, wat de autonomie verminderde (Krauss, 2005). Nationale overheden, de Europese Unie en het trilaterale samenwerkingsverband tussen Denemarken, Duitsland en Nederland zijn partijen die bemoeienis hebben gekregen bij beleid omtrent regulering, bescherming en behoud van het Waddengebied (Krauss, 2005; Meijer *et al.*, 2004; Sijtsma *et al.*, 2014; Van der Aa *et al.*, 2004; Waddenvereniging, 2013). Voorbeelden van beschermende maatregelen, op verschillende beleidsniveaus, zijn het benoemen van gebieden tot nationale parken in de drie landen (Krauss, 2005; Sijtsma *et al.*, 2014) en het Natura2000 beleid (Krauss, 2005; Waddenvereniging, 2013).

Daarnaast heeft een gebrek aan duidelijkheid over de impact van de benoeming gezorgd voor oppositie (Van der Aa *et al.*, 2004). Stakeholders, maar ook mensen die over de nominatie moesten beslissen wisten niet precies wat de voordelen en nadelen zouden zijn (Van der Aa *et al.*, 2004; Van der Aa, 2005).

Het is bijvoorbeeld onduidelijk wat de gevolgen zijn van toenemend toerisme, naast positieve effecten (behandeld in 2.5.2), zou ontwikkeling van toerisme ook kunnen leiden tot meer kosten (Frey & Steiner, 2011; Van der Aa *et al.*, 2004). Vooral door het conflict tussen toerisme-ontwikkeling en Werelderfgoed bescherming, welke versterkt wordt doordat in het Waddengebied al ontwikkeld toerisme aanwezig is (Frey & Steiner, 2011).

2.5.2 Verwachte positieve effecten

De Nederlandse en Duitse overheden anticipeerden op de oppositie, door kansen (tabel 1), die de Werelderfgoed status kan bieden, te benoemen en promoten (Waddenvereniging, 2013).

Van der Aa *et al.* (2004) benoemen de marketing potentie van de status, voornamelijk voor het aantrekken van toeristen en inwoners, wat de lokale economie zou kunnen versterken.

Tabel 1: Verwachte kansen van de UNESCO Werelderfgoed status voor het gebied, benoemd in 2007 door regeringen (Waddenvereniging, 2013, p.13).

Kansen benoemd in 2007
Een positieve uitstraling naar het toerisme terwijl er in het gebied voldoende voorzieningen voor toeristen zijn en voldoende faciliteiten voor voorlichting over het gebied.
Een label als marketing instrument en een uniek middel om het gebied en producten daaruit te promoten.
Nabijheid van het werelderfgoed kan bedrijven helpen bij het aantrekken en behouden van medewerkers.
Het kan aantrekkelijk zijn voor bedrijven om zich in de buurt van een dergelijk gebied te gaan vestigen om zich te onderscheiden door identificatie met het gebied (status, uniciteit).
Eerder in aanmerking komen voor (EU) subsidies.
Extra steun om internationale problemen zoals veiligheid van de scheepvaart het hoofd te bieden.

Ondanks dat de UNESCO Werelderfgoed status niet direct voor betere bescherming van het gebied zorgt (Van der Aa *et al.*, 2004; Waddenvereniging, 2013; Waddenvereniging, 2015a), kan de

benoeming volgens Van der Aa *et al.* (2004) en de Waddenvereniging (2015a) natuurorganisaties helpen bij het onderbouwen van hun argumenten voor bescherming en behoud van het gebied.

Door de unieke natuurlijke waarden van het Waddengebied, is het van groot belang dat het gebied behouden en beschermd wordt en dat veranderingen worden gereguleerd, waar de benoeming aan kan bijdragen (Meijer *et al.*, 2004; Sijtsma *et al.*, 2014; Waddenvereniging, 2015a).

2.6 Verwachtingen voor de leefbaarheid

De benadering van overheden heeft de kern van de oppositie, volgens Van der Aa *et al.* (2004) een verlies aan autonomie en onduidelijke gevolgen, weggenomen. Doordat ze kansen gepromoot hebben en in een convenant hebben vastgelegd dat uit de benoeming geen extra regels en beperkingen zullen voortkomen (Waddenvereniging, 2013). Hierdoor "...sloeg de terughoudendheid om in voorzichtig enthousiasme" (Waddenvereniging, 2013, p.5), waardoor genoeg lokaal draagvlak ontstond voor nominatie (Waddenvereniging, 2013).

Volgens het Social Well-Being argument van Diener (2000) kunnen mensen zich snel aanpassen en reageren op goede en slechte gebeurtenissen, waarna het niveau van leefbaarheid weer op hetzelfde niveau zit als ervoor.

Krauss (2005) heeft de benoeming van het Schleswig-Holstein Waddenzeegebied tot nationaal park in 1985 onderzocht, waaruit ook blijkt dat inwoners achteraf wel het belang inzien van bescherming en dat na hevige oppositie, door verwachte beperkingen, acceptatie plaatsvindt (Krauss, 2005). "...adaptation through conflict..." (Krauss, 2005, p.50), inwoners hebben hun wensen en verwachtingen aangepast aan de 'provisions' van het gebied (Veenhoven, 1996).

Volgens het rapport van de Waddenvereniging (2013) worden de geanalyseerde sectoren niet beperkt door de status en bestaan de kansen (tabel 1) voor het gebied nog steeds. Deze zijn niet benut doordat de overheid zijn handen van de UNESCO status af heeft getrokken na de benoeming. Hierdoor is er geen sprake van verlies aan autonomie.

Het Waddengebied heeft echter van te voren aangegeven dat ze financiële middelen en een visie nodig hebben van de nationale overheid om de kansen te kunnen realiseren (Waddenvereniging, 2013). De Waddenvereniging (2013) analyseert dat er vooral kansen zijn voor de toerismesector die op korte termijn vruchten kunnen afwerpen.

Volgens de definitie van leefbaarheid van Veenhoven (1996) en het place dependence onderdeel van sense of place (Jorgensen & Stedman, 2001; Vanclay, 2012) hebben beperkingen en kansen invloed op de leefbaarheid. Dit zou betekenen dat wanneer kansen benut zouden worden dit een positieve uitwerking zou hebben op de leefbaarheid, ervaren beperkingen zouden de leefbaarheid negatief beïnvloeden. Communicatie is hierbij ook een middel om de uitkomst te beïnvloeden (Devine-Wright, 2009; Veenhoven, 1996).

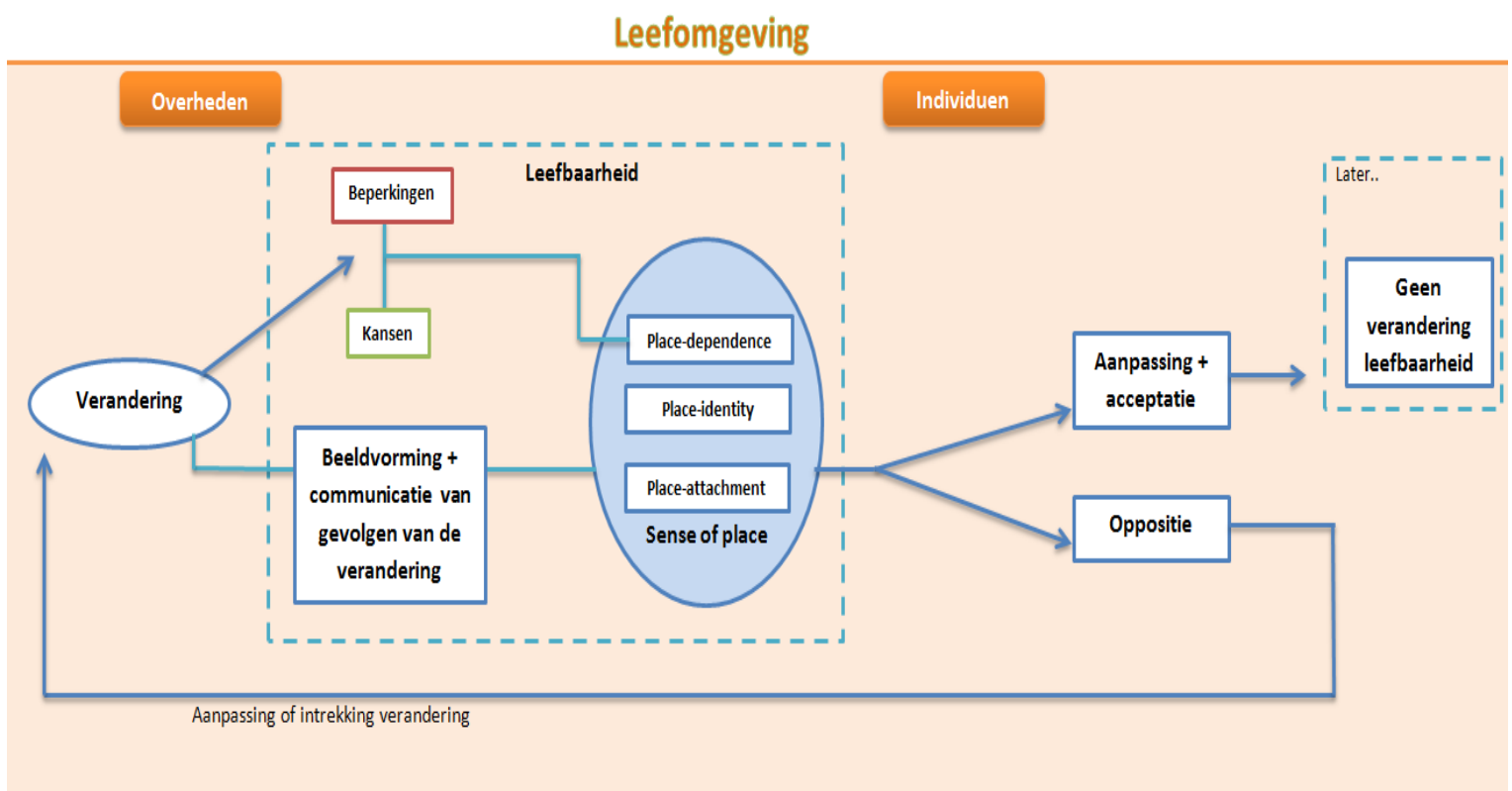
Een overzicht van verwachtingen per deelvraag is uitgewerkt in bijlage 1.

2.7 Conceptueel model

Uit de beschreven theorieën volgt het conceptueel model in figuur 5. De leefomgeving is het uitgangspunt, waar overheden en individuen de actoren zijn. Individuen ervaren sense of place en de overheden zetten een verandering in gang in de leefomgeving.

Kansen en beperkingen zijn een gevolg hiervan en hangen samen met de place dependence die mensen ervaren. Communicatie van gevolgen kan individuen beïnvloeden, waarna individuen zich aanpassen en de verandering accepteren, of er wordt oppositie gevormd die ervoor zorgt dat de verandering wordt aangepast of ingetrokken.

Ervaren kansen, beperkingen, sense of place en communicatie van gevolgen beïnvloeden de ervaren leefbaarheid van de leefomgeving.

Figuur 5: Conceptueel model, laat de invloed van de UNESCO Werelderfgoed benoeming op de ervaren leefbaarheid in het Waddengebied zien.

3. Methodologie

3.1 Dataverzameling

Voor dit onderzoek is kwantitatieve data verzameld door middel van een online enquête. Volgens McLafferty (2010) is een enquête een geschikte methode om ervaringen van deelnemers te verzamelen. Met online enquêtes kunnen veel potentiële respondenten bereikt worden, wat belangrijk is om iets te kunnen zeggen over het onderzoeksgebied als geheel (Norušis, 2006).

De enquête-link is gedrukt op flyers en posters in het Engels, Duits en Nederlands (figuur 1, in bijlage 2), welke zijn verspreid in het Waddengebied. De flyers zijn in brievenbussen gestopt en er zijn flyers en posters in openbare ruimten achtergelaten en uitgedeeld. Ook is de enquête-link verspreid via sociale media en zijn organisaties, verenigingen en persoonlijke netwerken aangesproken. Daarnaast is er een advertentie geplaatst in plaatselijke dagbladen (figuur 2, in bijlage 2).

In dit onderzoek bestaat het Waddengebied uit de Nederlandse, Duitse en Deense Waddeneilanden en gemeenten op het vaste land die direct grenzen aan de Waddenzee (figuur 6). Deze definitie is overgenomen uit het rapport van Sijsma *et al.* (2014).

Figuur 6: Kaart van het onderzoeksgebied; het Waddengebied in Nederland, Duitsland en Denemarken, naar de definitie van Sijsma *et al.* (2014).

Het gedefinieerde gebied maakt deel uit van de leefomgeving van inwoners, ze ervaren binding met benoemde delen van het gebied (figuur 1)(Vanclay, 2012) en voelen zich onderdeel van het Waddengebied als regio (Sijtsma *et al.*, 2014).

De enquête is uitgezet in het Waddengebied (figuur 6) en actief verspreid in de gebieden in tabel 2.

Tabel 2: Gebieden waar de enquête actief is verspreid.

	Eilanden	Gemeenten vasteland
Nederland	Terschelling, Ameland, Vlieland	Dongeradeel, Franekeradeel, Delfzijl
Duitsland	Borkum, Langeoog, Sylt	Emden, Esens, Klanxbüll
Denemarken	Rømø, Fanø	Esbjerg, Tonder

Voor dit onderzoek zijn de geselecteerde gebieden geschikt om de data te verzamelen, omdat er participanten worden benaderd uit gebieden die in 2001 voor en tegen de Werelderfgoed benoeming waren (figuur 3). Vlieland en Delfzijl hadden bijvoorbeeld als enige stakeholders meer voor dan tegen argumenten (Van der Aa *et al.*, 2004) en in Schleswig-Holstein was oppositie tegen de benoeming tot nationaal park (Krauss, 2005) en is alleen Klanxbüll geselecteerd.

3.2 Enquête

De enquête (bijlage 3) is samengesteld door meerdere studenten, waardoor er ruimte was voor vijf vragen voor het eigen onderzoek. De relevante vragen voor dit onderzoek (blok 1 van 3.4 in bijlage 3; tabel 1, in bijlage 5) zijn gebaseerd op de deelvragen en staan door het specifieke thema aan het eind van de enquête.

De vragen zijn geformuleerd als stellingen met een vijf-punten Likertschaal antwoordoptie, waarin de ervaring geuit kan worden van ‘helemaal mee oneens’ naar ‘helemaal mee eens’ (Dolan, 1994; McLafferty, 2010; Schuman & Presser, 1981, in Jorgensen & Stedman, 2001). De optie ‘neutraal’ is toegevoegd zodat, respondenten zonder duidelijke mening, de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek niet beïnvloeden (Schuman & Presser, 1981, in Jorgensen & Stedman, 2001). ‘Niet van toepassing’ is toegevoegd voor mensen die ten tijde van de benoeming niet in het Waddengebied woonden. Bij de ervaring van beperkingen, kansen en verandering in de leefomgeving (actuele processen) is een toelichtingsoptie toegevoegd, omdat het relevant is om te weten hoe de beoordeling van deze ervaring tot stand komt. Hierdoor worden kwalitatieve gegevens toegevoegd aan de kwantitatieve dataverzameling (McLafferty, 2010).

Het meetinstrument voor sense of place is overgenomen van Jorgensen & Stedman (2001), aangepast aan het Waddengebied (1.5 in bijlage 3; tabel 3, in bijlage 5) en wordt gebruikt in dit onderzoek.

Vragen met betrekking tot achtergrond informatie en karakteristieken zijn toegevoegd, om de relevante cases voor dit onderzoek te kunnen selecteren (toelichting in 3.3).

Daarnaast kunnen karakteristieken van respondenten hun antwoorden beïnvloeden. Bijvoorbeeld omdat ze afhankelijk zijn voor hun levensonderhoud/werk, van bepaalde kenmerken van het gebied (Vanclay, 2012), wat de resultaten kan beïnvloeden.

De antwoordopties van de werksectorenvraag zijn gebaseerd op het artikel van Van der Aa *et al.* (2004), en zijn de stakeholders waarvan een standpunt bekend is in 2001. 'Niet werkzaam' is toegevoegd omdat niet alle respondenten een baan zullen hebben en de optie 'andere sector' is toegevoegd omdat de antwoordopties niet alle sectoren omvatten waarin mensen werkzaam zijn in het Waddengebied (Sijtsma *et al.*, 2014).

De Nederlandse vragenlijst is vertaald naar het Deens, Duits en Engels en respondenten konden kiezen in welke taal ze de enquête wilden invullen. De data is verzameld tussen 10 april 2015 en 18 mei 2015, via: <http://waddenliving.hotspotmonitor.eu/>.

3.3 Dataselectie

Voor dit onderzoek wordt data gebruikt van respondenten die wonen in het Waddengebied en die tijdens het proces van benoeming tot Werelderfgoed hier ook woonden en dit bewust hebben meegemaakt.

Voor Nederland en Duitsland worden respondenten geselecteerd die 14 jaar of langer in het Waddengebied wonen en 32 jaar of ouder zijn. Voor Denemarken wordt data gebruikt van respondenten die 9 jaar of langer in het gebied wonen en 27 jaar of ouder zijn. In bijlage 4 wordt de totstandkoming van deze selectie toegelicht.

Als respondenten binnen het gebied verhuisd zijn, zijn ze wel meegenomen omdat verondersteld wordt dat inwoners binding hebben met de regio als geheel (Sijtsma *et al.*, 2014; Vanclay, 2012).

3.4 Data-analyse

De vragen betreffende beschrijvende statistieken worden beantwoord door de frequenties van variabelen te analyseren. De statistische toetsen die worden uitgevoerd, worden bij de analyse in hoofdstuk 4 toegelicht, om dit hoofdstuk overzichtelijker te houden.

In het vervolg wordt naar de variabelen verwezen als weergegeven in bijlage 5. Deze bijlage bevat een overzicht van gebruikte enquêtevragen, gelabeld met een variabele (tabel 1 en 2) en voor sense of place met het betreffende onderdeel (tabel 3). Ook worden de gecreëerde dummy variabelen (tabel 4) toegelicht.

Ordinale variabelen worden geïnterpreteerd als quasi-interval variabelen (scale in SPSS)(Tilburg University, 2015), deze methode wordt wetenschappelijk bediscussieerd (Jamieson, 2004)(bijlage 6).

Verder wordt een overschrijdingskans gebruikt van 0,05. De toegelichte antwoorden worden door de onderzoeker geïnterpreteerd.

3.5 Datakwaliteit

Er is een dataset beschikbaar met 298 cases. Na het verwijderen van testcases en de dataselectie zijn er 41 cases over om te analyseren, waarvan 2 Deens (4,9%), 9 Duits (22%) en 30 Nederlands (73,1%). Door de kleine N van Denemarken, mogen de landen niet tegen elkaar afgezet worden (Norušis, 2006).

Door complicaties in de enquête is een dummy variabele gecreëerd voor attitude, communicatie en leefomgeving (tabel 4 in bijlage 5). Ook voor werksectoren is een dummy gemaakt, omdat de 'agricultuursector' niet te onderscheiden is van 'niet werkend'.

De analysemogelijkheden, datakwaliteit en conclusies van het onderzoek worden hierdoor beïnvloed, dit wordt gereflecteerd in bijlage 6. De oorspronkelijke onderzoeksopzet is aangepast na de dataverzameling.

3.6 Ethiek

Ethische aspecten bij sociaalwetenschappelijk onderzoek, genoemd door Hay (2010) en Vanclay *et al.* (2013), zijn zoveel mogelijk gewaarborgd. Tijdens de verspreiding van de enquête is toegelicht dat het gaat om leefbaarheidsonderzoek in het Waddengebied van de Rijksuniversiteit Groningen.

De keuze voor participatie lag bij de benaderde personen zelf, niemand is gedwongen iets met de verspreide link te doen. Respondenten kunnen resultaten van het onderzoek ontvangen.

De data wordt gebruikt in bachelorscripties van studenten. Er wordt in de enquête niet aangegeven hoe lang de data bewaard wordt. Ook wordt de WaLTER-projectgroep niet genoemd, die de data ook kunnen gebruiken en verantwoordelijk zijn voor de financiering van het ontwikkelen en verspreiden van de enquête.

Vanclay *et al.* (2013) benoemen de toegankelijkheid van deelname, wat zoveel mogelijk is ondervangen door de enquête in het Engels, Deens, Duits en Nederlands beschikbaar te maken en de link te verspreiden in alle gebieden. Toch zullen mensen zonder internet toegang niet in de steekproef zitten (McLafferty, 2010). Door verschillende verspreidingsmethoden te gebruiken (besproken in 3.1) is getracht een diverse groep potentiële deelnemers te bereiken.

De onderzoeker is een buitenstaander in het onderzoek, omdat deze nooit in het Waddengebied heeft gewoond. De onderzoeker is Nederlands, dit beïnvloedt de benadering van het onderzoek, doordat Deense en Duitse beleidsstukken en teksten niet meegenomen worden in het onderzoek en Nederlandse wel.

4. Resultaten en analyses

4.1 Deelvraag 1 – Sense of place

4.1.1 Ervaren sense of place met het Waddengebied

Er is een Cronbach's alpha uitgevoerd (tabel 3). Deze score is >0,7 wat betekent dat de *sense of place* variabelen, ook in dit onderzoek, samengevoegd mogen worden tot één sense of place schaal (Norušis, 2006).

Tabel 3: Uitkomst Cronbach's alpha *sense of place* variabelen.

	Waarde
Cronbach's alpha	0,881

De gemiddelde mate waarin de respondenten sense of place ervaren is 4,29 op een schaal van 1 tot 5. Deze score wordt afgezet tegen een theoretisch gemiddelde van 3 (neutraal) in een one-sample t-test (tabel 4). Hieruit blijkt dat er een verschil is, waardoor gezegd zou kunnen worden dat de sense of place van inwoners, uit deze steekproef, met het Waddengebied positief is.

Tabel 4: Uitkomst One-sample t-test *sense of place* afgezet tegen theoretisch gemiddelde van 3 (neutraal).

	Sig. (2-tailed)
One sample t-test	0,000

4.1.2 Place dependence

Ondanks dat de place dependence een negatieve invloed kan hebben op de sense of place (Jorgensen & Stedman, 2001), kunnen de variabelen wel opgenomen worden in de sense of place schaal.

Er is een Spearman's rho correlatie uitgevoerd om te kijken of de correlatiecoëfficiënten voor de *sense of place* variabelen een positieve of negatieve correlatierichting hebben. Er is voor de non-parametrische correlatie gekozen omdat de variabelen niet normaal verdeeld zijn.

De correlatiecoëfficiënten die de *place-dependence* variabelen betreffen, hebben positieve correlaties met alle andere onderdelen van sense of place (tabel 1, in bijlage 7), ook bij $p < 0,01$.

Ook is het opvallend dat de *place dependence* variabelen op basis van deze data niet gezien mogen worden als één variabele binnen hetzelfde fenomeen (tabel 5). Dit zou verklaard kunnen worden met de verdeling van de *place dependence* variabelen, die allemaal niet normaal zijn met een verdeling naar rechts (positief).

Tabel 5: Uitkomst Cronbach's alpha *place dependence* variabelen, *onvervangbaar en dingen doen*.

	Waarde
Cronbach's alpha	0,674

4.1.3 Place dependence en ervaren beperkingen en kansen

Om te toetsen of er inderdaad een verband is tussen de ervaren place dependence en de ervaren beperkingen en kansen, zijn er twee ordinale logistische regressie uitgevoerd. Eén met *beperkingen* als afhankelijke variabele, en één met *kansen* als afhankelijke variabele. In beide regressies zijn *onvervangbaar* en *dingen doen* de factoren.

Een model zonder *place dependence* variabelen blijkt net zo goed te zijn als met deze variabelen (tabel 6). Er wordt geen verband vastgesteld tussen place dependence en de ervaren beperkingen en kansen.

Tabel 6: Uitkomsten modeltoets met variabele *beperkingen* en variabelen *onvervangbaar* en *dingen doen* en modeltoets met variabele *kansen* en variabelen *onvervangbaar* en *dingen doen*.

	Variabele	Sig.
-2 Log Likelihood, Chi-square	Beperkingen	0,457
	Kansen	0,144

Ook uit de Cronbach's alpha toetsen blijkt dat de variabelen geen factoren zijn binnen hetzelfde fenomeen (tabel 7).

Tabel 7: Uitkomst Cronbach's alpha *beperkingen* (gespiegeld), *onvervangbaar* en *dingen doen* en uitkomst Cronbach's alpha *kansen*, *onvervangbaar* en *dingen doen*.

	Variabele	Waarde
Cronbach's alpha	Beperkingen	0,453
	Kansen	0,592

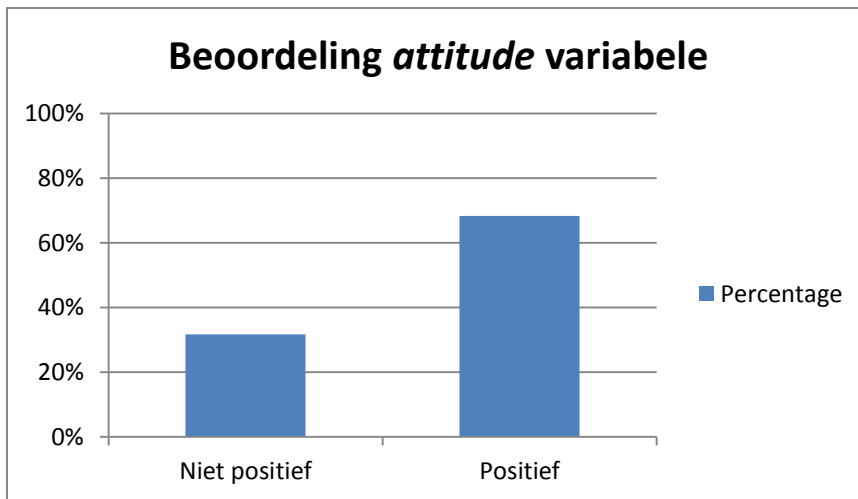
Deze uitkomst wijkt af van de verwachtingen (bijlage 1). Een oorzaak hiervoor zou kunnen zijn dat de *place dependence* variabelen niet als variabelen binnen hetzelfde fenomeen gezien kunnen worden.

4.2 Deelvraag 2 – Attitude

4.2.1 Beoordeling eigen attitude vooraf

In figuur 7 is te zien dat 68,3% van de inwoners aangeeft, voorafgaand aan de benoeming, positief tegenover de status te hebben gestaan. 31,7% van de inwoners geeft aan dat ze niet positief tegenover deze status stonden.

Doordat naar een ervaring achteraf is gevraagd, en niet bekend is op welk moment respondenten hun antwoord gebaseerd hebben, is verdere interpretatie niet mogelijk.

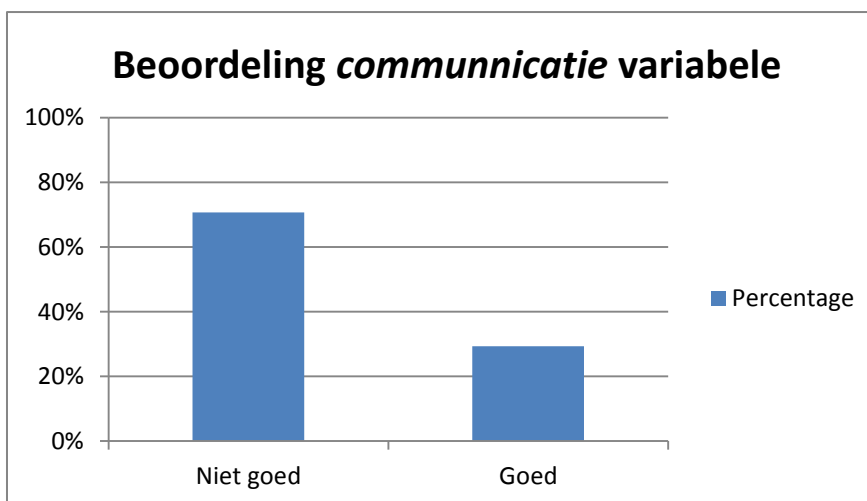

Figuur 7: Beoordeling *attitude* variabele, niet positief of positief, in procenten.

4.3 Deelvraag 3 – Communicatie

4.3.1 Ervaren communicatie van gevolgen

In figuur 8 is te zien, dat 29,3% van de inwoners de communicatie betreffende gevolgen van de benoeming als goed heeft ervaren. De overige 70,7% van de inwoners heeft deze communicatie niet als goed ervaren.

Figuur 8: Beoordeling *communicatie* variabele, niet goed of goed, in procenten.

Deze uitkomsten komen niet helemaal overeen met de verwachtingen (bijlage 1), omdat de meerderheid van de mensen de communicatie niet als goed ervaren heeft. Dit zou kunnen komen omdat naar een ervaring achteraf wordt gevraagd en mensen hier niet echt een mening over hebben en naar neutraal toe trekken, wat het vaakst (51,2%) ingevulde antwoord is.

4.3.2 Ervaren communicatie en kansen en beperkingen

Om vast te stellen of er een verband is tussen het wel of niet ervaren hebben van goede communicatie van gevolgen en de mate van ervaren kansen en beperkingen wordt de *dummy*

communicatie als afhankelijke variabele afgezet tegen de onafhankelijke variabelen *kansen* en *beperkingen* in een binaire logistische regressie.

Wanneer het model wordt getoetst (tabel 8) blijkt dat een model met *dummy communicatie* beter past op de data met *kansen* en *beperkingen* dan zonder deze variabelen.

Tabel 8: Uitkomsten modeltoetsen met *dummy* variabele *communicatie* en variabelen *kansen* en *beperkingen*.

	Sig.
Omnibus test of model coefficients	0,004
Hosmer and Lemeshow test	0,786

De logistische regressie laat zien dat de mate van ervaren kansen een positief verband heeft met het wel of niet ervaren hebben van goede communicatie van gevolgen (tabel 9). Dit betekent dat wanneer mensen kansen ervaren ze de communicatie vaker als goed beoordeeld hebben dan niet als goed, en andersom.

Voor *beperkingen* wordt de nulhypothese aangenomen (tabel 9), wat betekent dat de ervaren beperkingen geen invloed hebben op de beoordeling van het wel of niet ervaren hebben van goede communicatie van gevolgen.

Tabel 9: Uitkomsten binaire logistische regressie, waarin *dummy* variabele *communicatie* als afhankelijke variabele wordt afgezet tegen onafhankelijke variabelen *beperkingen* en *kansen*.

	Variabele	B	Sig.
Logistische regressie	Beperkingen	-0,355	0,394
	Kansen	1,189	0,012

Wanneer de mate van ervaren kansen toeneemt, is de kans groter dat mensen de communicatie van gevolgen vooraf als goed ervaren hebben. Dit zou kunnen komen doordat mensen die de communicatie van gevolgen niet als goed hebben ervaren, niet op de hoogte zijn van de kansen die deze status kan bieden. Mensen die vinden dat de gevolgen wel goed zijn gecommuniceerd zijn op de hoogte van de kansen die de status kan bieden.

4.4 Deelvraag 4 – Beperkingen

4.4.1 Ervaren beperkingen

In tabel 10 is te zien dat 24,4% van de inwoners in zekere mate beperkingen ervaart van de benoeming van het Waddengebied tot Werelderfgoed. Het grootste deel van de inwoners (41,5%) geeft aan geen beperkingen te ervaren en 34,1% is neutraal.

Tabel 10: Beoordeling van de variabele *beperkingen* in procenten.

Beoordeling beperkingen variabele	Percentage
Helemaal mee oneens	12,2
Oneens	29,3
Neutraal	34,1
Eens	17,1
Helemaal mee eens	7,3

Er worden vooral toelichtingen gegeven wanneer respondenten beperkingen ervaren. De beperkingen worden toegeschreven aan de beperkte mogelijkheid tot het uitvoeren van ‘economische activiteiten’. Meer specifiek gaan ze allemaal over de visserij- en agricultuursectoren waarvoor meer regels gaan gelden, waardoor het gevoel ontstaat dat natuur belangrijker is dan de economie. Deze quote van een respondent geeft de redenering weer: “de ecologie is nu belangrijker dan de economie. De garnalenvisserij wordt de nek omgedraaid zoals al met de kokkelvisserij is gebeurd. Terwijl deze tak van dienst al eeuwen op het wad aanwezig is”.

Dit komt niet helemaal overeen met de verwachtingen (bijlage 1). Het verschil zou verklaard kunnen worden doordat het voor inwoners onduidelijk is uit welke maatregel beperkingen voortkomen.

4.5 Deelvraag 5 – Kansen

4.5.1 Ervaren kansen

Zoals in tabel 11 te zien is geeft 22% van de inwoners aan dat de UNESCO benoeming van het gebied kansen biedt. Het grootste deel (48,8%) van de inwoners kiest voor de neutrale antwoord optie. 27,5% is het oneens met deze stelling.

Tabel 11: Beoordeling van de variabele *kansen* in procenten (1 missing value).

Beoordeling kansen variabele	Percentage
Helemaal mee oneens	9,8
Oneens	17,1
Neutraal	48,8
Eens	9,8
Helemaal mee eens	12,2

De toelichting met betrekking tot deze vraag is zes keer ingevuld, waarvan twee keer door inwoners die de stelling laag hebben beoordeeld met een uitleg dat het vooral beperkingen oplevert en dat het vooral om de titel gaat, zo zegt een respondent: “betutteling van achter het bureau”. De respondenten die aangeven dat de status kansen biedt, geven aan dat het kansen biedt voor ontwikkeling van (duurzaam) toerisme en behoud van natuur en het landschap. Deze uitkomsten komen overeen met het rapport van de Waddenvereniging (2013).

4.5.2 Ervaren kansen en de werksector

Om vast te stellen of er wel een verband is tussen de aanwezigheid van kansen voor werksectoren of het onbekend zijn van de kansen voor de werksector en de mate van ervaren kansen van inwoners wordt de afhankelijke *dummy werkkansen* afgezet tegen de onafhankelijke *kansen* variabele in een binaire logistische regressie.

Wanneer het model wordt getoetst blijkt dat een model met *dummy werkkansen* beter past op de data met *kansen* dan zonder deze variabele (tabel 12).

Tabel 12: Uitkomsten modeltoetsen met *dummy* variabele *werkkansen* en variabele *kansen*.

	Sig.
Omnibus test of model coefficients	0,004
Hosmer and Lemeshow test	0,437

De logistische regressie toont aan dat de mate van ervaren kansen een positief verband heeft met het potentieel hebben van kansen voor de werksector (tabel 13). Dit betekent dat wanneer mensen werkzaam zijn in de toerisme of milieu/natuur organisatie sector, ze nu meer kansen ervaren.

Tabel 13: Uitkomsten binaire logistische regressie waarin afhankelijke variabele *dummy werkkansen* wordt afgezet tegen onafhankelijke variabele *kansen*.

	B	Sig.
Logistische regressie	1,107	0,012

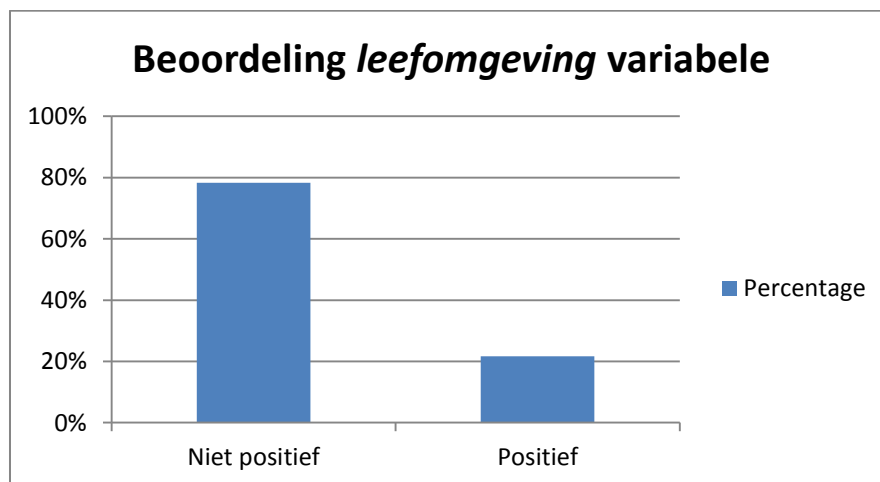
Hieruit kan wellicht geconcludeerd worden dat de werksector invloed heeft op de mate waarin iemand kansen ervaart. Dit kan niet gecontroleerd worden met een ordinale logistische regressie, omdat er niet voor alle combinaties frequenties zijn (tabel 2, in bijlage 7).

Deze uitkomst is enigszins opvallend met het ontbreken van een verband tussen place dependence en kansen (mogelijke oorzaak zie deelvraag 1).

4.6 Deelvraag 6 – Leefomgeving

4.6.1 Ervaring verandering in de leefomgeving

In figuur 9 is te zien dat 21,7% van de inwoners een positieve verandering van de leefomgeving ervaart als gevolg van de benoeming. 78,3% ervaart niet een positieve verandering in de leefomgeving.

Figuur 9: Beoordeling *leefomgeving* variabele, niet positief of positief, in procenten.

De toegelichte antwoorden zijn vooral van mensen die niet een positieve verandering van de leefomgeving hebben ervaren. Respondenten geven aan dat de benoeming de leefomgeving niet heeft veranderd. Er zijn een aantal die beperkingen noemen als negatieve invloed op de leefomgeving, bijvoorbeeld de invloed van meer bezoekers op de natuur. Er is één toelichting in de

groep die wel een positieve verandering van de leefomgeving heeft ervaren en deze geeft aan dat de benoeming leidt tot meer bezoekers.

Dit resultaat, dat de meerderheid geen positieve verandering in de leefomgeving ervaart, komt overeen met de verwachting (bijlage 1).

De genoemde toelichtingen komen overeen met de verwachte effecten. Voor respondenten is het waarschijnlijk moeilijk in te schatten of hun leefomgeving is veranderd door de UNESCO benoeming of dat dit komt door een andere factor.

4.6.2 Verandering leefomgeving en attitude, communicatie, beperkingen en kansen

Om vast te stellen of er een verband is tussen het wel of niet ervaren van een positieve verandering van de leefomgeving door de UNESCO benoeming en de variabelen *attitude*, *communicatie*, *beperkingen* en *kansen*. Is de *leefomgeving* variabele als afhankelijke variabele afgezet tegen de onafhankelijke variabelen, *dummy attitude*, *dummy communicatie*, *beperkingen* en *kansen*, in enkelvoudige binaire logistische regressies. Een meervoudige regressie kan niet worden uitgevoerd, door de onderlinge correlaties (tabel 3, in bijlage 7). De resultaten van de regressie zijn te zien in tabel 14.

Tabel 14: Uitkomsten enkelvoudige logistische regressies, waarin *dummy leefomgeving* als afhankelijke variabele is afgezet tegen onafhankelijke variabelen *dummy attitude*, *dummy communicatie*, *beperkingen* en *kansen*.

Variabelen	Toets	B	Sig.	Waarde
Dummy attitude	Omnibus test of model coefficients	-	0,107	-
	Binaire logistische regressie	1,569	0,162	-
	Cronbach's alpha	-	-	0,378
Dummy communicatie	Omnibus test of model coefficients	-	0,007	-
	Binaire logistische regressie	2,159	0,010	-
Beperkingen	Omnibus test of model coefficients	-	0,737	-
	Hosmer and Lemeshow test	-	0,830	-
	Binaire logistische regressie	0,116	0,737	-
	Cronbach's alpha	-	-	0,067
Kansen	Omnibus test of model coefficients	-	0,010	-
	Hosmer and Lemeshow test	-	0,664	-
	Binaire logistische regressie	0,999	0,020	-

Uit de modeltoetsen (tabel 14) blijkt dat alleen voor de variabele *dummy communicatie* en de variabele *kansen* een model met *dummy leefbaarheid* beter past op de data, dan zonder deze variabele. Bij de *beperkingen* variabele kan het verschil in uitkomsten tussen de modeltoetsen zijn ontstaan doordat bij steekproeven met een kleine *N* het model vaker past bij de data volgens de Hosmer and Lemeshow Test (Sieben & Linssen, 2009).

Uit de regressies (tabel 14) blijkt dat er alleen een verband is tussen de *dummy leefomgeving* en *dummy communicatie* en tussen de *dummy leefomgeving* en *kansen*.

Voor de *dummy attitude* en *beperkingen* is het ontbreken van een verband gecontroleerd met Cronbach's alpha, die ook laat zien dat deze variabelen niet één schaal vormen met de *dummy leefomgeving* (tabel 14).

Deze uitkomsten betekenen dat het ervaren hebben van een goede communicatie van gevolgen een positieve invloed heeft op het ervaren van een positieve verandering van de leefomgeving, en dat de mate van ervaren kansen een positieve invloed heeft op het wel of niet ervaren van een positieve verandering van de leefomgeving. Wanneer mensen meer kansen ervaren, of een goede communicatie hebben ervaren, hebben ze vaker de verandering van de leefomgeving als positief aangeduid dan niet als positief/geen verandering.

De mate van ervaren beperkingen heeft, in tegenstelling tot ervaren kansen, geen verband met het wel of niet ervaren van een positieve verandering van de leefomgeving (tabel 14).

Wanneer een Cronbach's alpha wordt uitgevoerd voor de *kansen* en (gespiegelde) *beperkingen* variabele blijkt dat kansen en beperkingen ook geen variabelen zijn binnen één schaal (tabel 15).

Tabel 15: Uitkomst Cronbach's alpha *beperkingen* (gespiegeld) en *kansen*.

	Waarde
Cronbach's alpha	0,507

4.6.3 Verandering leefomgeving en variabelen beïnvloed door de benoeming

Om vast te stellen of er een verband is tussen de beoordeling van verschillende aspecten van de leefomgeving die mogelijk beïnvloed worden door de benoeming (besproken in 2.5) en het wel of niet ervaren van een positieve verandering van de leefomgeving, wordt de *dummy leefomgeving* als afhankelijke variabele afgezet tegen de onafhankelijke variabelen *landschap natuur*, *openbare parken groen*, *mogelijkheden werk* en de variabele *steun toerisme* in een binaire logistische regressie.

Wanneer het model wordt getoetst (tabel 16) blijkt dat een model met *dummy leefomgeving* niet beter past op de data met de onafhankelijke variabelen dan zonder deze variabelen. De Hosmer and Lemeshow Test geeft echter aan dat het model wel past bij de data. Dit verschil kan ontstaan doordat bij steekproeven met een kleine *n* het model vaker past bij de data volgens de Hosmer and Lemeshow Test (Sieben & Linssen, 2009).

Tabel 16: Uitkomsten modeltoetsen met *dummy* variabele *leefomgeving* en variabelen *landschap natuur*, *openbare parken groen*, *mogelijkheden werk* en *steun toerisme*.

	Sig.
Omnibus test of model coefficients	0,376
Hosmer and Lemeshow test	0,535

De logistische regressie (tabel 17) toont aan dat er geen verband is tussen het wel of niet ervaren van een positieve verandering van de leefomgeving en de beoordeling van verschillende aspecten die beïnvloed zouden kunnen zijn door de benoeming, en die de verandering van de leefomgeving zouden moeten verklaren.

Tabel 17: Uitkomsten binaire logistische regressie waarin afhankelijke variabele *dummy leefomgeving* wordt afgezet tegen variabelen *landschap natuur*, *openbare parken groen*, *mogelijkheden werk* en *steun toerisme*.

	Variabele	B	Sig.
Logistische regressie	Landschap natuur	0,414	0,736
	Openbare parken groen	0,912	0,259
	Mogelijkheden werk	0,279	0,521
	Steun toerisme	0,488	0,401

Het blijkt dat deze aspecten, die beïnvloed zouden zijn door de benoeming, ook niet tot één schaal behoren (tabel 18), de mogelijkheden tot werk en steun toerisme (die ook negatief kunnen zijn) zijn hierin niet de storende factoren (tabel 19).

Tabel 18: Uitkomst Cronbach's alpha *landschap natuur*, *openbare parken groen*, *mogelijkheden werk* en *steun toerisme*.

	Waarde
Cronbach's alpha	0,368

Tabel 19: Resultaat Cronbach's alpha 'if item deleted' van onafhankelijke variabelen die beïnvloed zouden zijn door de benoeming tot Werelderfgoed.

Variabele	Cronbach's alpha (als aspect verwijderd wordt)
Landschap natuur	0,226
Openbare parken groen	0,383
Mogelijkheden werk	0,269
Steun toerisme	0,332

4.6.4 Verandering leefomgeving en werksector

Om vast te stellen of er een verband is tussen de werksector van inwoners en het wel of niet ervaren van een positieve verandering van de leefomgeving wordt de *dummy leefomgeving* als afhankelijke variabele afgezet tegen de onafhankelijke *dummy* variabele *werkpositief* in een binaire logistische regressie.

Wanneer het model wordt getoetst (tabel 20) blijkt dat een model met *dummy leefbaarheid* niet beter past op de data met de *dummy werkpositief* dan zonder deze variabele.

Tabel 20: Uitkomsten modeltoetsen met *dummy* variabele *leefomgeving* en *dummy* variabele *werkpositief*.

	Sig.
Omnibus test of model coefficients	0,512
Hosmer and Lemeshow test	.

Uit de logistische regressie blijkt dat er geen verband is tussen het wel of niet ervaren van een positieve verandering van de leefomgeving en het wel of niet werkzaam zijn in een sector die positieve gevolgen van de status ervaart (tabel 21).

Tabel 21: Uitkomsten binaire logistische regressie waarin afhankelijke variabele *dummy leefomgeving* wordt afgezet tegen onafhankelijke variabele *dummy werkpositief*.

	Sig.
Logistische regressie	0,511

Dit komt niet overeen met eerdere uitkomsten, dat de mate van ervaren kansen invloed heeft op het wel of niet ervaren van een verandering in leefomgeving en dat er een verband is tussen kansen en het wel of niet werken in een sector waarvan bekend is dat er potentiële kansen zijn. Dit kan wellicht verklaard worden door de verdeling van sectoren in de *dummy werkpositief*, er kunnen sectoren zijn ingedeeld in de groep gevolgen onbekend, terwijl ze in werkelijkheid misschien wel positieve gevolgen ervaren.

Daarnaast is in deze regressie de groep met value 2 (niet werkzaam/agricultuur) weggelaten, dit kan ook de oorzaak zijn van het niet vinden van een verband. Van de 'niet werkzaam' groep is het onbekend of ze positief of negatief zijn, de 'agricultuursector' zou overwegend negatief zijn. Met de *dummy's werkpositief2* en *werkpositief3* is dezelfde regressie nog een keer uitgevoerd, om te kijken of dit effect heeft op de resultaten.

Uit beide regressies komt een $p > 0,05$ (tabel 4, in bijlage 7), wat betekent dat ook hier geen verband wordt aangetoond tussen het wel of niet ervaren van een positieve verandering van de leefomgeving en de werksector.

5. Conclusie, discussie en aanbevelingen

5.1 Conclusie

Inwoners van het Waddengebied blijken binding met het Waddengebied als regio te hebben, wat overeenkomt met de veronderstelling van Vanclay (2012) en Sijtsma *et al.* (2014).

Het is wel opvallend dat de place dependence vragen niet bij elkaar blijken te horen, wat in het onderzoek van Jorgensen & Stedman (2001), wel het geval was. Dit verklaart ook mogelijk het ontbreken van een gevonden verband tussen de mate van ervaren kansen en beperkingen en de ervaren place dependence.

Het ontbreken van een verband tussen ervaren kansen en beperkingen en de ervaren place dependence, spoort niet met het gevonden verband tussen de werksector en de mate waarin iemand kansen ervaart. Wat juist bevestigt dat inwoners afhankelijk kunnen zijn van bepaalde aspecten van het gebied (Vanclay, 2012). Het ontbreken van een verband tussen de werksector en het ervaren van een positieve verandering in de leefomgeving is weer strijdig met deze uitkomst, omdat de mate van ervaren kansen en het ervaren van een positieve verandering van de leefomgeving wel een verband hebben.

Het vinden van een verband tussen het wel of niet hebben ervaren van een goede communicatie van gevolgen en het wel of niet ervaren van een positieve verandering van de leefomgeving, komt wel overeen met de theorie, die ervan uit gaat dat communicatie het middel is om interpretatie en oppositie te beïnvloeden. Hierna wordt acceptatie van de bevolking bereikt (Devine-Wright, 2009; Krauss, 2005; Van der Aa *et al.*, 2004; Veenhoven, 1996) en zit men weer op het oude leefbaarheidsniveau (Diener, 2000).

Beperkingen blijken, in tegenstelling tot kansen, geen verband te hebben met de ervaren verandering van de leefomgeving. Kansen en beperkingen blijken geen uitersten van elkaar te zijn, ze kunnen naast elkaar bestaan. Het ervaren van beperkingen kan parallel bestaan aan het ervaren van een positieve verandering in de leefomgeving.

Dit lijkt niet helemaal overeen te komen met de definitie van leefbaarheid van Veenhoven (1996). Ook is het enigszins opvallend in het licht van de oppositie voorafgaand aan de benoeming, die ontstond doordat inwoners bang waren dat de verwachte beperkingen de leefbaarheid zou verminderen (Van der Aa *et al.*, 2004; Waddenvereniging 2013).

Wel komt dit overeen met het gevonden verband tussen het wel of niet hebben ervaren van een goede communicatie van gevolgen (kansen) en de mate van ervaren kansen en het ontbreken van dit verband met beperkingen. Dit zou verklaard kunnen worden doordat communicatie als middel werd gebruikt om verwachte beperkingen weg te nemen en oppositie te verminderen (Devine-Wright, 2009), waarin vooral kansen zijn benadrukt (Waddenvereniging, 2013).

De attitude vooraf aan de benoeming heeft geen verband met de ervaren verandering van de leefbaarheid. De eerste reactie van de regio blijkt echter niet onterecht, omdat er beperkingen worden ervaren als gevolg van de status. Deze blijken echter geen invloed te hebben op de ervaren verandering van de leefbaarheid. Er worden ook kansen ervaren, welke de leefbaarheid wel positief beïnvloeden.

In hoeverre heeft de UNESCO Werelderfgoed benoeming de leefbaarheid in het Waddengebied beïnvloed? Het blijkt dat de UNESCO Werelderfgoed status de leefbaarheid (nog) niet erg heeft beïnvloed. Wat overeenkomt met de voorspelling dat de leefbaarheid niet zou veranderen (Diener, 2000).

5.2 Discussie en aanbevelingen

De ervaren kansen blijken, als enige actuele factor, invloed te hebben op het ervaren van een positieve verandering van de leefomgeving. De gepromote kansen worden echter nog niet ervaren door het merendeel van de inwoners van het Waddengebied.

Dit betekent niet dat de status geen kansen kan bieden, het zou kunnen dat inwoners de kansen die de status zou kunnen bieden niet (her)kennen, omdat 70,7% (figuur 8) van de inwoners aangeeft dat ze de communicatie van gevolgen niet als goed beoordelen en er een verband bestaat tussen deze variabelen. Dit komt overeen met de bevindingen van de Waddenvereniging (2013), dat er kansen zijn, maar ze nog niet herkend en/of benut worden door betreffende sectoren.

Wanneer de kansen gecommuniceerd en gepromoot worden zou dit een positieve uitwerking kunnen hebben op de leefbaarheid. Dit zou verder onderzocht kunnen worden door de kansen in een geselecteerd gebied te promoten en vervolgens de invloed op leefbaarheid te meten.

Verder zou dit onderzoek nog een keer uitgevoerd kunnen worden. De resultaten van dit onderzoek zijn beïnvloed door de gekozen onderzoeksmethoden, de keuzes die hierin gemaakt zijn kunnen de conclusies die getrokken zijn hebben beïnvloed (zie discussie in bijlage 6).

Het advies is om meer data te verzamelen over een langere periode, om de verbanden en bevindingen uit dit onderzoek met meer zekerheid te kunnen bevestigen of ontkrachten. Ook zou met een enquête gericht op dit thema, het brede scala aan actieve factoren beter gedekt worden en getoetst kunnen worden.

Vervolgens zou de vergelijking tussen Nederland en Duitsland enerzijds en Denemarken anderzijds gemaakt kunnen worden, waardoor verschillende momenten in het proces gemeten kunnen worden.

Daarnaast blijkt dat de twee place dependence variabelen niet samen in één factor te passen binnen dit onderzoek, wat zou kunnen komen door het gebrek aan cases of doordat maar twee variabelen zijn gebruikt in plaats van drie, zoals Jorgensen & Stedman (2001) deden. Dit onderlinge (gebrek aan) verband zou verder onderzocht kunnen worden.

6. Referenties

- Aa, B.J.M. van der, Groote, P.D. & Huigen, P.P.P. (2004). World heritage as NIMBY? The case of the Dutch part of the Wadden Sea. *Current issues in tourism*, 7(4&5), 291-302.
- Aa, B.J.M. van der (2005). *Preserving the heritage of humanity? Obtaining world heritage status and the impacts of listing*. ISBN 9090186336. Amsterdam: Netherlands organization of Scientific Research.
- Devine-Wright, P. (2009). Rethinking NIMBYism: the role of place attachment and place identity in explaining place protective action. *Journal of community & applied social psychology*, 19, 426-441.
- Diener, E. (2000). Subjective Well-Being, the science of happiness and a proposal for a national index. *American psychologist*, 55(1), 34-43.
- Dolan, C.V. (1994). Factor analysis of variables with 2, 3, 5 and 7 response categories: A comparison of categorical variable estimators using simulated data. *British journal of mathematical and statistical psychology*, 47, 309-326.
- Frey, B.S. & Steiner, L. (2011). World Heritage List: does it make sense? *International journal of cultural policy*, 17(5), 555-573.
- Hagerty, M.R. (1999). Unifying livability and comparison theory: cross national time-series analysis of life-satisfaction. *Social indicators research*, 47(3), 343-356.
- Hay, I. (2010). Ethical practice in geographical research. In Clifford, N. & French, S. & Valentine, G. (Red.)(2010). *Key methods in geography*. 2^e editie. (35-48). Londen: SAGE Publications Ltd.
- Isherwood, J. (2009). *DK Wadden Sea for UNESCO?* Geraadpleegd op 6 mei 2015 via <http://politiken.dk/newsinenglish/ECE743106/dk-wadden-sea-for-unesco/>. Kopenhagen: Politiken.
- Jamieson, S. (2004). Likert scales: how to (ab)use them? *Medical education*, 38(12), 1217-1218.
- Jorgensen, B.S. & Stedman, R.C. (2001). Sense of place as an attitude: lakeshore owners attitudes toward their properties. *Journal of environmental psychology*, 21, 233-248.
- Krauss, W. (2005). The natural and cultural landscape heritage of Northern Friesland. *International journal of heritage studies*, 11(1), 39-52.
- Leidelmeijer, K. & Kamp, I. van (2003). *Kwaliteit van de leefomgeving en leefbaarheid, naar een begrippenkader en conceptuele inkadering*. RIVM rapport 630950002. Bilthoven: Rijksinstituut voor volksgezondheid en milieu (RIVM) / Rigo rapport 80330. Amsterdam: Research en advies BV (RIGO).
- McLafferty, S.L. (2010). Conducting questionnaire surveys. In Clifford, N. & French, S. & Valentine, G. (Red.)(2010). *Key methods in geography*. 2^e editie. (77-88). Londen: SAGE Publications Ltd.
- Meijer, W., Ladders-Elfferich, P.C. & Hermans, L.M.L.H.A. (2004). *Ruimte voor de Wadden*. Eindrapport. 's-Gravenhage: Adviesgroep Waddenzeebeleid.

- Nationale UNESCO Commissie (2015). *Werelderfgoed*. Geraadpleegd op 28 februari 2015 via <http://www.unesco.nl/cultuur/werelderfgoed> . Den Haag: Nationale UNESCO Commissie.
- Norušis, M. J. (2006). *SPSS 14.0 guide to data analysis*. Upper Saddle River: Prentice Hall.
- Pukeliene, V. & Starkauskiene, V. (2011). Quality of Life: factors determining its measurement complexity. *Engineering economics*, 22(2), 147-156.
- Redactie (2007). 'Waddenzee op Werelderfgoedlijst'. Geraadpleegd op 28 februari 2015 via <http://www.ad.nl/ad/nl/1012/Nederland/article/detail/2270578/2007/12/03/Waddenzee-op-Werelderfgoedlijst.dhtml>. Rotterdam: Algemeen Dagblad.
- Sieben, I. & Linssen, L. (2009). *Logistische regressie analyse: een handleiding*. Geraadpleegd op 28 mei 2015 via <http://www.ru.nl/socialewetenschappen/rtoeg/tips/spss/> . Nijmegen: Research Technische Ondersteuningsgroep, Faculteit der Sociale Wetenschappen, Radboud Universiteit Nijmegen.
- Sijtsma, F.J., Broersma, L., Daams, M.N., Mehnen, N., Oostra, M. & Sietses, A.M. (2014). *A socio-economic analysis of the international Wadden area*. URSI Report 345. Groningen: University of Groningen/WALTER.
- Tilburg University (2015). *Meetniveaus*. Geraadpleegd op 14 juni 2015 via <https://www.tilburguniversity.edu/nl/studenten/vaardigheden/spsshelpdesk/edesk/meetnive/> . Tilburg: Tilburg University.
- UNESCO (2009). *Dresden is deleted from UNESCO's World Heritage list*. Geraadpleegd op 25 februari 2015 via <http://whc.unesco.org/en/news/522> . Parijs: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO).
- Vanclay, F. (2012). The potential application of social impact assessment in integrated coastal zone management. *Ocean & coastal management*, 68, 149-156.
- Vanclay, F., Baines, J.T. & Taylor, C.N. (2013). Principles for ethical research involving humans: ethical professional practice in impact assessment Part I. *Impact assessment and project appraisal*, 31(4), 243-253.
- Veenhoven, R. (1996). Happy life expectancy, a comprehensive measure of quality-of-life in nations. *Social indicators research*, 39, 1-58.
- Waddenvereniging (2013). *Werelderfgoed Waddenzee biedt kansen, een rapport op basis van gesprekken met ondernemers in het Waddengebied*. Harlingen: Waddenvereniging.
- Waddenvereniging (2015a). *Waarom Wadden Werelderfgoed?* Geraadpleegd op 24 mei 2015 via <http://www.waddenvereniging.nl/onswerk/werelderfgoed/achtergrond> . Harlingen: Waddenvereniging.
- Waddenvereniging (2015b). *Werelderfgoed Waddenzee*. Geraadpleegd op 25 februari 2015 via <http://www.waddenvereniging.nl/?module=vragenpagina&mid=33&wid=183> . Harlingen: Waddenvereniging.

WHC (2014). *Wadden Sea*. Geraadpleegd op 1 maart 2015 via <http://whc.unesco.org/en/list/1314/documents> . Parijs: World Heritage Centre (WHC).

Bijlagen

- **Bijlage 1 – Verwachtingen en assumptiecontroles**
- **Bijlage 2 – Dataverzameling**
- **Bijlage 3 – Enquêtevragen**
- **Bijlage 4 – Dataselectie**
- **Bijlage 5 – Variabelen analyse**
- **Bijlage 6 – Reflectie**
- **Bijlage 7 – Tabellen resultaten**

Bijlage 1 – Verwachtingen en assumptiecontroles

Deelvraag 1 - Sense of place

De theorie gaat ervan uit dat een van de onderliggende oorzaken van de oppositie de place attachment, identity en dependence is die inwoners met het gebied hebben (Devine-Wright, 2009; Jorgensen & Stedman, 2001). Vanclay (2012) en Sijtsma *et al.* (2014) geven aan dat er sprake is van binding van inwoners met het Waddengebied. Er wordt getoetst of dit ook het geval is voor deze steekproef.

Daarnaast kan place dependence, als enige onderdeel van sense of place, ook een negatieve invloed hebben op de sense of place score (Jorgensen & Stedman, 2001), hier wordt ook voor gecontroleerd.

Zoals in de aanleiding en in het theoretisch kader wordt besproken, worden kansen en beperkingen door inwoners en overheden gekoppeld aan leefbaarheid (Van der Aa *et al.*, 2004; Waddenvereniging, 2013), via place dependence (Jorgensen & Stedman, 2001). Er wordt verondersteld dat kansen en beperkingen van de status de 'provisions' van het gebied beïnvloeden, wat de place dependence kan beïnvloeden, dit verband wordt getoetst.

Deelvraag 2 – Attitude

Van der Aa *et al.* (2004) geven aan dat er oppositie was tegen de benoeming, wat duidt op een overwegend negatieve attitude tegenover deze status. Uiteindelijk was er genoeg draagvlak voor de status, wat duidt op een meer positieve attitude (Waddenvereniging, 2013). Het is relevant om te kijken hoe deze steekproef voor de benoeming tot UNESCO Werelderfgoed tegen deze status aankeek en of dit overeen komt.

Deelvraag 3 – Communicatie

Van der Aa *et al.* (2004) geven aan dat de oppositie is ontstaan doordat de gevolgen van de benoeming niet duidelijk zijn voor de inwoners van het gebied. De overheden hebben vervolgens de gevolgen gepromoot en hierbij vooral de nadruk gelegd op de kansen die de status kan bieden. Dit maakt de vraag relevant hoe de inwoners de communicatie van gevolgen ervaren hebben. De verwachting is dat dit goed is, omdat er uiteindelijk genoeg draagvlak bestond (Waddenvereniging, 2013) door het proces van beeldvorming en communicatie over de verandering die de psychologische reactie op de verandering beïnvloedt (Devine-Wright, 2009).

Het is ook interessant om te kijken of er een verband is tussen de *communicatie* variabele en de *kansen* variabele en tussen de *communicatie* variabele en de *beperkingen* variabele. Vooral omdat de gevolgen van de verandering naar de inwoners zijn gecommuniceerd en deze gevolgen bestaan uit kansen en beperkingen (Waddenvereniging, 2013) op basis hiervan wordt er wel een verband verwacht.

Deelvraag 4 – Beperkingen

Oppositie ontstaat doordat lokalen beperkingen verwachten (Van der Aa *et al.*, 2004), deze verwachtingen veranderen door de communicatie en promotie van overheden van gevolgen en kansen (Devine-Wright, 2009; Veenhoven, 1996; Waddenvereniging, 2013). Het is interessant om te

kijken of inwoners van het Waddengebied uiteindelijk ook negatieve gevolgen ervaren van de benoeming tot het Waddengebied.

Door het getekende convenant, waarin overheden afspreken dat de benoeming geen extra regels en beperkingen op zou leveren, en het geobserveerde terugtrekken van de nationale overheid na de benoeming (Waddenvereniging, 2013) worden geen beperkingen van de status verwacht, die vooraf wel verwacht werden zoals beargumenteerd door onder andere Van der Aa *et al.* (2004) en Vanclay (2012).

Volgens het rapport van de Waddenvereniging (2013) wordt de Visserijsector niet beperkt door de status, maar ervaren ze wel direct beperkingen van natuurbeschermingsbeleid, zoals het Natura2000 beleid.

Voor de gevolgen met betrekking tot het conflict tussen toerisme-ontwikkeling en Werelderfgoed bescherming (Frey & Steiner, 2011), zijn geen uitkomsten gevonden in de besproken literatuur. Deze ervaren beperking zou nog verwacht kunnen worden.

Via het place dependence argument (Jorgensen & Stedman, 2001; Vanclay, 2012) zou de werksector van inwoners invloed moeten hebben op de ervaren beperkingen. Dit verband kan echter niet getoetst worden (bijlage 6).

Deelvraag 5 – Kansen

De overheden hebben de kansen die de UNESCO status kan bieden gepromoot om de oppositie te laten afnemen (Waddenvereniging, 2013). Het is interessant om te kijken of inwoners van het Waddengebied uiteindelijk ook positieve gevolgen ervaren van de benoeming tot het Waddengebied.

Kansen met betrekking tot ontwikkeling van toerisme (Van der Aa *et al.*, 2004; Waddenvereniging, 2013) en natuurbescherming (Van der Aa *et al.*, 2004; Waddenvereniging, 2015a) worden verwacht op basis van de besproken positieve verwachte effecten (2.5.2 in scriptie) en de analyse van de Waddenvereniging in 2013.

Via het place dependence argument (Jorgensen & Stedman, 2001; Vanclay, 2012) zou de werksector van inwoners invloed moeten hebben op de ervaren kansen. Er wordt getoetst of de sector waarin iemand werkt de mate van ervaren kansen beïnvloedt.

Deelvraag 6 – Leefomgeving

Volgens de het Social Well-Being argument van Diener (2000) zou de ervaren leefbaarheid uiteindelijk niet veranderd moeten zijn ten opzichte van het niveau voor de benoeming. Er wordt gekeken of inwoners van het Waddengebied een positieve verandering in de leefomgeving ervaren. De verwachting op basis van Diener (2000) is dat er niet een positieve verandering in de leefomgeving is.

Vervolgens wordt getoetst welke gemeten variabelen de ervaring van een verandering van de leefomgeving beïnvloeden.

Op basis van de besproken theorie en het conceptueel model (figuur 5, in scriptie) wordt er een positief verband verwacht tussen de het wel of niet ervaren van een positieve verandering in de leefomgeving en de *dummy communicatie* en *kansen*. Er wordt een negatief verband verwacht tussen het wel of niet ervaren van een positieve verandering in de leefomgeving en de *beperkingen*.

Vervolgens wordt gekeken of het wel of niet ervaren van een positieve verandering van de leefomgeving terugkomt in de beoordeling van verschillende andere variabelen omtrent leefbaarheid waar UNESCO mogelijk invloed op heeft gehad. Verwacht wordt dat de UNESCO status positieve invloed heeft op de natuurbescherming (Van der Aa *et al.*, 2004; Waddenvereniging, 2015a), positieve of negatieve invloed heeft op de toerismesector (Frey & Steiner, 2011; Van der Aa *et al.*, 2004; Waddenvereniging, 2013) en positieve of negatieve invloed heeft op de mogelijkheden tot werk (Van der Aa *et al.*, 2004; Waddenvereniging, 2013). Er wordt gekeken of het wel of niet ervaren van een positieve verandering in de leefomgeving is terug te zien in de beoordeling van de hierboven genoemde variabelen.

Zoals eerder is toegelicht, wordt verwacht dat de werksector invloed heeft op de kansen en beperkingen die ervaren worden, via place dependence (Jorgensen & Stedman, 2001; Vanclay, 2012). Er wordt ook verondersteld dat kansen en beperkingen en het wel of niet ervaren van een positieve verandering in de leefomgeving een verband hebben (theoretisch kader + figuur 5, in scriptie). Om deze veronderstelde verbanden wordt gekeken of dit verband tussen werksector en het wel of niet ervaren van een positieve verandering in de leefomgeving inderdaad ook bestaat.

Bijlage 2 – Dataverzameling

**university of
 groningen**
 faculty of spatial sciences

**Leefbaarheidsonderzoek
 Waddengebied**

Wilt u bijdragen aan een groot leefbaarheidsonderzoek van de universiteit Groningen over het Waddengebied?

Ga naar de online enquête via deze link:
waddenliving.hotspotmonitor.eu

Bij het invullen maakt u kans op één van de drie Amazon-waardebonnen van €50,-

Dit onderzoek is een onderdeel van het WaLTER-project. WaLTER staat voor Wadden Sea Long-Term Ecosystem Research. Meer info via www.walterwaddenmonitor.org

Figuur 1: Flyer-/posterontwerp zoals verspreid in het Waddengebied (ook in het Engels en Duits).

Hoe leefbaar is uw omgeving?

Het Waddengebied staat voor grote uitdagingen, daarom is het voor beleidsmakers belangrijk om te weten hoe bewoners tegen verschillende aspecten in het gebied aankijken (denk aan krimp, vergrijzing, economische ontwikkeling en natuur). Daarom vragen wij u om uw bijdrage voor ons onderzoek!

Ga op uw computer of tablet naar de online enquête via deze link:

waddenliving.hotspotmonitor.eu

(het onderzoek werkt niet op mobiele telefoons)

Het invullen duurt 15 minuten

en u maakt kans op

1 van de 3 Amazon-waardebonnen van € 50,-

Dit onderzoek is een onderdeel van het WaLTER-project.

Meer info via: www.walterwaddenmonitor.org

Figuur 2: Krantadvertentie zoals verspreid in aantal gemeenten in het Nederlandse Waddengebied; via NDC Mediagroep op 20 mei 2015.

Bijlage 3 – Enquêtevragen

Enquête leefbaarheid van het Waddengebied

Deze leefbaarheidsmonitor heeft drie onderdelen van elk ongeveer 5 minuten.

Bij het invullen van deze enquête maakt u kans op één van de Amazon gift vouchers ter waarde van €50,-

Als u kans wilt maken op een van de bonnen of op de hoogte gehouden wilt worden van de resultaten, vul dan hier uw emailadres in aan het einde van deze enquête.

Wat is uw postcode

.....

Deel 1: aantrekkelijkheid van de leefomgeving

1. Leefomgeving

1.1 Wat maakt het leven voor u hier aantrekkelijk?

Kunt u in uw eigen woorden aangeven waarom u hier graag woont?

1.2 Hoe aantrekkelijk vindt u ...? (1 = extreem onaantrekkelijk, 10 = perfect)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Uw Straat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Uw buurt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Uw woonplaats	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De Waddeneilanden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De Waddenkust	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

1.3 In welke mate zou u uw leefomgeving aanraden aan vrienden/familie/collega's? (1= zeer onwaarschijnlijk, 10 = zeer waarschijnlijk)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

1.4 Ik verwacht dat ik in ieder geval de komende vijf jaar in mijn woonplaats kan blijven wonen. (1= zeer onwaarschijnlijk, 10 = zeer waarschijnlijk)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Waarom wel / niet :

1.5 Beoordeel de volgende stellingen over het Waddengebied

	Helemaal mee oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal mee eens
Het Waddengebied is een deel van mij	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me thuis in het Waddengebied	☐	☐	☐	☐	☐
Ik mis het Waddengebied als ik er niet ben	☐	☐	☐	☐	☐
Ik wil blijven wonen in het Waddengebied	☐	☐	☐	☐	☐
Het Waddengebied is onvervangbaar	☐	☐	☐	☐	☐
In het Waddengebied kan ik de dingen doen die ik het liefste doe	☐	☐	☐	☐	☐

KENMERKEN VAN UW WOONOMGEVING

1.6 Elementen: Waardeer de aantrekkelijkheid van uw woonomgeving op basis van de volgende criteria, alsmede het belang van de criteria.

Wonen (aantrekkelijkheid)						Wonen (belang)					
	++	+	0	-	--		++	+	0	-	--
Uw woning						Uw woning					
Woonkosten						Woonkosten					
Leegstand						Leegstand					
Kwaliteit van de woningen (anders dan uw eigen)						Kwaliteit van de woningen (anders dan uw eigen)					
Openbare Ruimte (aantrekkelijkheid)						Openbare ruimte (Belang)					
	++	+	0	-	--		++	+	0	-	--
Landschap en natuur						Landschap en natuur					
Openbare parken en groen						Openbare parken en groen					
Straten en wegen						Straten en wegen					
Straatmeubilair						Straatmeubilair					
Parkeervoorzieningen						Parkeervoorzieningen					
Voorzieningen (aantrekkelijkheid)						Voorzieningen (belang)					
	++	+	0	-	--		++	+	0	-	--
Mogelijkheid tot werk						Mogelijkheid tot werk					
Winkels in uw woonomgeving						Winkels in uw woonomgeving					
Ontmoetingsplaatsen						Ontmoetingsplaatsen					
Sociale contacten						Sociale contacten					
Uitgaansvoorzieningen						Uitgaansvoorzieningen					
Sportfaciliteiten						Sportfaciliteiten					
Faciliteiten voor jongeren						Faciliteiten voor jongeren					
Faciliteiten voor senioren						Faciliteiten voor senioren					
Gezondheidsvoorzieningen						Gezondheidsvoorzieningen					
Onderwijsvoorzieningen						Onderwijsvoorzieningen					
Kinderopvang						Kinderopvang					
Bereikbaarheid (aantrekkelijkheid)						Bereikbaarheid (belang)					
	++	+	0	-	--		++	+	0	-	--
Openbaar vervoer						Openbaar vervoer					
Reisgemak kust – eiland						Reisgemak kust - eiland					
Kosten reis kust – eiland						Kosten reis kust - eiland					
Reistijd kust – eiland (retour)						Reistijd kust – eiland (retour)					

1.8 Wat zijn naar uw idee de veranderingen de afgelopen 5 jaar in uw omgeving wat betreft de aanwezigheid van uw voornaamste dagelijkse voorzieningen

	Toename	Geen veranderingen	Afname

De aanwezigheid van uw
voornaamste dagelijkse
voorzieningen

Evt toelichting.....

2.1 DAGELIJKSE ACTIVITEITEN

2.1.1 Wat zijn één of twee van de meest belangrijke plekken die je op een dagelijkse basis bezoekt en wat doe je op die plaatsen?

Noem deze activiteit.

- werk
- leren en studeren
- winkelen
- sport en vrije tijd
- vrienden en familie bezoeken
- iets anders, namelijk:.....

2.1.2 In welke plaats vindt deze activiteit plaats

.....

2.1.3 Hoe komt u daar? Welke wijze van transport gebruikt u?(meerdere antwoorden mogelijk)

- te voet
- met de fiets
- met de motor
- met de auto (als chauffeur)
- met de auto (als passagier)
- met de bus
- met de trein
- met de taxi
- met de boot/veerboot
- Anders, namelijk:.....

2.1.4 Wat vindt u van de reistijd?

(1=zeer problematisch, 5=helemaal niet problematisch)

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

2.2 WEEKEND

Wat is in het weekend (vrije tijd) Wat zijn in het weekend of in uw vrije tijd één of twee van de meest belangrijke plekken die u bezoekt en wat doet u op die plaatsen?

2.2.1 Noem deze activiteit.

- wandelen
- sport
- culturele activiteiten/events (bioscoop, theater, concerten...)
- boodschappen
- winkelen
- kerk
- naar een café of een restaurant
- activiteiten met vrienden of familie
- werken in je eigen tuin
- relaxen (thuis)
- anders, namelijk:.....

2.2.1 In welke plaats vindt deze activiteit plaats?

.....

2.2.2 Hoe komt u daar? Welke wijze van transport gebruikt u? (meerdere antwoorden mogelijk)

- te voet
- met de fiets
- met de motor
- met de auto (als chauffeur)
- met de auto (als passagier)

- met de bus
- met de trein
- met de taxi
- met de boot/veerboot
- anders, namelijk:.....

2.2.3 Wat vindt u van de reistijd?

(1=zeer problematisch, 5=helemaal niet problematisch)

1	2	3	4	5
☐	☐	☐	☐	☐

3.1 Stellingen:

Ontwikkeling toerisme, tweede woningen en bereikbaarheid

Beoordeel de volgende stellingen

	Helemaal mee oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal mee eens	Niet van toepassing
Toerisme						
Toerisme maakt goederen en diensten duurder.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Toerisme zorgt voor betere voorzieningen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Toerisme zorgt voor overlast.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Toerisme is belangrijk voor de werkgelegenheid.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Toerisme versterkt onze culturele identiteit.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb persoonlijk belang bij de aanwezigheid van toerisme.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik steun de ontwikkeling van toerisme.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tweede woningen						
Tweede woningen zorgen voor stijgende huizenprijzen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tweede woningen dragen bij aan lokale werkgelegenheid	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tweede woningen stimuleren gemeenschapsgevoel	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tweede woningen zorgen voor politieke spanningen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tweede woningen veroorzaken meer verstedelijking (meer verkeer, asfalt, bebouwing en minder groen)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tweede woningen leiden tot meer duurzaamheid in de leefomgeving	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Reistijd kust-eilanden						
De bereikbaarheid tussen kust en eiland(en) moet verbeterd worden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hoe zou de bereikbaarheid verbeterd kunnen worden					

3.3 Windenergie

	Negatief	Neutraal	Positief
Hoe staat u tegenover windenergie	☐	☐	☐

	Zeer ontevreden	Ontevreden	Neutraal	Tevreden	Zeer tevreden	Niet van toepassing
Hoe tevreden bent u met de volgende aspecten omtrent de (mogelijke) aanleg van windmolenparken in het waddengebied?						
Informatieverstrekking over de (mogelijke) komst van windmolenparken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De mogelijkheid tot inspraak	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Wat er wordt gedaan met de resultaten van (eventuele) inspraak	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De algemene aanpak van windmolenparkprojecten door de overheid in het waddengebied	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eventuele Toelichting:						

3.4 Beoordeel de volgende stellingen over toerisme in uw gemeenschap:

	Helemaal mee oneens	Oneens	Neutraal	Eens	Helemaal mee eens	Niet van toepassing
Werelderfgoed						
Voorafgaand aan de benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed stond ik positief tegenover deze status.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Voorafgaand aan de benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed zijn de gevolgen van deze status voor mij, als inwoner van het gebied, goed gecommuniceerd.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ervaar beperkingen van de benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Toelichting:						
De benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed biedt mij kansen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Toelichting:						
Door de benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed is het Waddengebied als leefomgeving positief veranderd.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Toelichting:						
Vraag						
De unieke natuur van het waddengebied wordt vaak gebruikt als 'merk' om belangstellenden te trekken naar het gebied. Denk hier bijvoorbeeld aan de eilanden die omschreven worden als rustoorden met grenzeloze luchten waar je zehonden kunt spotten.						
Ik zie dit beeld terug in mijn dagelijkse leefomgeving	☐	☐	☐	☐	☐	
Toelichting (eventueel):					

Vraag

Bij de vorming van het 'merk'
van het Waddengebied:

Word ik niet betrokken	☐	☐	☐	☐	☐
Word ik geïnformeerd	☐	☐	☐	☐	☐
Wordt er gevraagd naar mijn ideeën	☐	☐	☐	☐	☐
Wordt er geluisterd naar mijn ideeën	☐	☐	☐	☐	☐
Heb ik invloed	☐	☐	☐	☐	☐
Zou ik graag meer betrokken willen worden	☐	☐	☐	☐	☐
Toelichting (eventueel):	...				

Ideeën voor verbetering leefbaarheid.

4.1 Heeft u nog een idee om de leefbaarheid van het Waddengebied te verbeteren:

Idee 1:

Idee 2:

Idee 3:

4.2 Vermeld alstublieft in welke categorie uw idee valt.

- Woonomgeving
- Openbaar vervoer
- Voorzieningen
- Landschap
- Anders, namelijk:

Algemene informatie over de respondent

4.1 Leeftijd:

4.2 Hoogst genoten onderwijs

- Basisschool
- VMBO
- HAVO
- VWO
- MBO
- HBO
- WO
- Anders namelijk.... *Open antwoord optie*

Geslacht:

- man
- vrouw

Huishouden

- 1 of 2 volwassenen, geen kinderen
- 1 of 2 volwassenen met 1 kind. Leeftijd van uw kind:
- 1 of 2 volwassenen met 2 of meer kinderen thuis. Leeftijd van uw kinderen:
- Overige.

Hoe lang woont u al in het Waddengebied? In totaal jaar.

In welke sector bent u (evt) werkzaam?

- Niet werkzaam
- Agricultuursector
- Energiesector
- Milieu/natuur organisatie sector
- Toerismesector
- Visserijsector
- Andere sector

U bent bijna klaar. Graag willen we u bedanken voor het invullen van deze vragenlijst. Wilt u ook een email ontvangen met een link naar de resultaten van de vragenlijst?

E-mail adres:

.....

Mogen wij u eventueel nog eens benaderen voor vragen over leefbaarheid?

Ja/nee

Opmerkingen/suggesties

.....

Als u uw kansen tot het winnen van... wilt verdubbelen, vul dan twee emailadressen in van mensen uit het Waddengebied die u kent. Als zij deze vragenlijst ook invullen maakt u dubbel zoveel kans op het winnen van de prijs!

Email adres 1 :

Email adres 2 :

Bijlage 4 – Dataselectie

De dataselectie heeft plaatsgevonden op basis van de cases die de vragen uit blok 1 van 3.4 in bijlage 3 hebben ingevuld.

Uit het artikel van Van der Aa *et al.* (2004) blijkt dat in 2001 nog hevige oppositie bestaat, deze grens van 2001 is daarom ook hier gehanteerd.

Om deze reden is data geselecteerd van Nederlandse en Duitse respondenten die 14 jaar of langer in het Waddengebied wonen ($2015-2001=14$).

Dezelfde redenering is gevolgd voor Denemarken, waardoor alleen data wordt geselecteerd van respondenten die 9 jaar of langer in het gebied wonen. Deze 9 jaar komt tot stand door het verschil in jaren tussen de benoeming in Duitsland en Nederland en 2001 te nemen ($2009-2001=8$) en hier nog 1 jaar bij te tellen, omdat het Waddengebied in Denemarken in 2014 officieel tot Werelderfgoed is benoemd.

Aansluitend bij deze selectie van cases is er alleen data gebruikt van respondenten die ten tijde van de oppositie 18 jaar of ouder waren, omdat dit waarschijnlijk ook de minimale leeftijd is van geconsulteerde stakeholders in 2001. Voor de eilanden is dit echter niet helemaal zeker, omdat deze consultaties open waren voor alle eilandbewoners (Van der Aa *et al.*, 2004).

Er is alleen data geanalyseerd van Duitse en Nederlandse respondenten die 32 jaar of ouder zijn ($14+18=32$) en van Deense respondenten die 27 jaar of ouder zijn ($9+18=27$).

Bijlage 5 – Variabelen analyse

Tabel 2: Enquêtevragen met variabele label.

Enquêtevragen	Variabele
Voorafgaand aan de benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed stond ik positief tegenover deze status.	Attitude
Voorafgaand aan de benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed zijn de gevolgen van deze status voor mij, als inwoner van het gebied, goed gecommuniceerd.	Communicatie
Ik ervaar beperkingen van de benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed.	Beperkingen
De benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed biedt mij kansen.	Kansen
Door de benoeming van het Waddengebied tot UNESCO Werelderfgoed is het Waddengebied als leefomgeving positief veranderd.	Leefomgeving

Tabel 2: Enquêtevragen met variabele label (beoordeling van eigen leefomgeving).

Enquêtevragen	Variabele
Aantrekkelijkheid van landschap en natuur	Landschap natuur (gespiegeld)
Aantrekkelijkheid van openbare parken en groen	Openbare parken groen (gespiegeld)
Aantrekkelijkheid van mogelijkheden tot werk	Mogelijkheden werk (gespiegeld)
Ik steun de ontwikkelingen van toerisme	Steun toerisme

Tabel 3: Enquêtevragen die aspecten van sense of place meten met het gemeten onderdeel en variabele label.

Enquêtevragen	Gemeten onderdeel	Variabele
Het Waddengebied is een deel van mij	Place identity	Deel van mij
Ik voel me thuis in het Waddengebied	Place identity	Thuis
Ik mis het Waddengebied als ik er niet ben	Place attachment	Missen
Ik wil blijven wonen in het Waddengebied	Place attachment	Blijven wonen
Het Waddengebied is onvervangbaar	Place dependence	Onvervangbaar
In het Waddengebied kan ik de dingen doen die ik het liefst doe	Place dependence	Dingen doen

Tabel 4: Gecreëerde dummy variabelen met value.

Dummy variabele	Groep 1 (value 0)	Groep 2 (value 1)	Groep 3 (value 2)
Attitude	Niet positief = scores 1, 2 & 3	Positief = scores 4 & 5	-
Communicatie	Niet goed = scores 1, 2 & 3	Goed = scores 4 & 5	-
Leefomgeving	Niet positief = scores 1,2 & 3	Positief = scores 4 & 5	-
Werkkansen	Werksector met kans onbekend = scores 2, 3, 6 & 7	Werksector met kans = scores 4 & 5	-
Werkpositief	Werksector onbekend/ geen verandering = scores 3, 6 & 7	Werksector positief = scores 4 & 5	-
Werkpositief2 (niet werkzaam)	Werksector onbekend/ geen verandering = scores 2, 3, 6 & 7	Werksector positief = scores 4 & 5	-
Werkpositief3 (agricultuur)	Werksector onbekend/geen verandering = scores 3, 6 & 7	Werksector positief = scores 4 & 5	Werksector negatief = score 2

Uitleg bij tabel 4

Dummy attitude

Over de scores 1, 2 & 3, kan door de positieve richting van de stelling, niets meer gezegd worden dan dat deze respondenten niet een positieve attitude hadden voorafgaand aan de benoeming. Of ze neutraal waren of negatief is niet bekend. Op basis hiervan is deze dummy gecreëerd.

Dummy communicatie

Over de scores 1, 2 & 3, kan door de positieve richting van de stelling, niets meer gezegd worden dan dat deze respondenten niet een goede communicatie van gevolgen hebben ervaren voorafgaand aan de benoeming. Of ze de communicatie van gevolgen neutraal of negatief beoordelen is niet bekend. Op basis hiervan is deze dummy gecreëerd.

Dummy leefomgeving

Over de scores 1, 2 & 3, kan door de positieve richting van de stelling, niets meer gezegd worden dan dat deze respondenten niet een positieve verandering van de leefomgeving ervaren als gevolg van de benoeming. Of ze geen verandering ervaren, of een negatieve verandering van de leefomgeving ervaren is niet bekend. Op basis hiervan is deze dummy gecreëerd.

Dummy werkkansen

Omdat de werksectoren ongelijk verdeeld zijn over de antwoord categorieën (tabel 5) is er een dummy gecreëerd.

Volgens de Waddenvereniging (2013) zijn er meer potentiële kansen voor bepaalde sectoren (toerisme, milieu/natuur organisatie) dan andere sectoren, waarvoor de kansen minder duidelijk zijn. Op basis van deze informatie is deze dummy gecreëerd, voor labels zie tabel 5.

Over de agricultuursector is niets bekend, omdat deze niet geanalyseerd is door de Waddenvereniging (2013). Kansen worden vooral gezien in marketing en promotie van de status (Van der Aa *et al.*, 2004; Waddenvereniging, 2013).

Dummy werkpositief

Omdat de werksectoren ongelijk verdeeld zijn over de antwoord categorieën (tabel 5) is er een dummy gecreëerd.

De Waddenvereniging was voor de benoeming onderdeel van de milieu/natuur organisaties die tegen de status waren (Van der Aa *et al.*, 2004; Waddenvereniging, 2013). Uit de teksten op hun website (Waddenvereniging, 2015a) blijkt dat ze nu positiever zijn over de status.

Daarnaast zal de status leiden tot meer bezoekers (Frey & Steiner, 2011; Van der Aa *et al.*, 2004; Waddenvereniging, 2013) wat positief is voor de toerismesector.

Voor de andere sectoren worden minder direct kansen verwacht (Waddenvereniging, 2013) of het is niet bekend, waardoor er niet direct een positieve verandering in de leefomgeving wordt verwacht.

Op basis van deze informatie is deze dummy gecreëerd.

Tabel 5: Labels en frequenties werksectoren vraag.

Value	Werksector	N	Percentage
2	Niet werkzaam / agricultuursector	15	36,6
3	Energiesector	1	2,4
4	Milieu/natuur organisatie sector	3	7,3
5	Toerismesector	7	17,1
6	Visserijsector	0	0
7	Andere sector	15	36,6

Dummy werkpositief2

Deze dummy variabele komt voort uit *dummy werkpositief* en wordt gebruikt, om redenen bediscussieerd in bijlage 6.

In deze dummy wordt value 2 geïnterpreteerd alsof dit de 'niet werkzaam' groep is.

Dummy werkpositief3

Deze dummy variabele komt voort uit *dummy werkpositief* en wordt gebruikt, om redenen bediscussieerd in bijlage 6.

In deze dummy wordt value 2 geïnterpreteerd alsof dit de 'agricultuursector' is.

De agricultuursector is als enige sector van de sectoren die vooraf tegen de benoeming waren niet geanalyseerd door de Waddenvereniging (2013). Uitgaande van het convenant zouden zij ook geen beperkingen moeten ervaren (Waddenvereniging, 2013). Toch is deze groep op basis van hun oppositie vooraf (Van der Aa *et al.*, 2004) als negatief geïnterpreteerd in deze dummy om te toetsen of dit verschil uitmaakt voor de uitkomsten.

Bijlage 6 – Reflectie

Beschikbare data

De beschikbare dataset bestaat uit 289 cases. Slechts 97 van deze cases hebben de relevante vragen voor dit onderzoek (blok 1 van 3.4, in bijlage 3). Dit komt waarschijnlijk door de plaats van de relevante vragen in de enquête.

De enquête duurde 15 minuten, ondanks dat dit bij aanvang van de enquête is gecommuniceerd, kan het zijn dat respondenten het uiteindelijk toch te lang vonden duren en gestopt zijn, waardoor ze niet meer tot deze vragen gekomen zijn. Daarnaast blijkt dat sommige respondenten technische problemen hebben ervaren, bijvoorbeeld doordat de enquête vastliep of niet wilde verzenden.

Vervolgens zijn de meest opvallende testcases eruit gehaald, op basis van de beoordeling van de onderzoeker, wat resulteerde in 86 overgebleven cases. Tijdens de rest van het dataselectie proces zijn er nog meer testcases uitgehaald, maar de frequenties hiervan zijn niet meer te achterhalen. De verdeling van deze 86 cases over de geselecteerde criteria is te zien in tabel 1.

Tabel 3: Verdeling 86 cases die geselecteerd worden op woon duur en leeftijd.

Variabele	Criteria	Frequentie
Woon duur	<14 jaar NL + DL	25
	= > 14 jaar NL + DL	57
	<9 jaar DK	2
	= > 9 jaar DK	2
Leeftijd	<32 jaar NL + DL	24
	= > 32 jaar NL + DL	58
	<27 jaar DK	0
	= > 27 jaar DK	4

Na de selectie van cases op woon duur en leeftijd zijn er 47 cases over. De postcodes van deze cases worden handmatig gecontroleerd door de onderzoeker. Waarna er 41 cases over zijn die aan de selectiecriteria voldoen voor de analyses.

Voor de mogelijkheden voor statistische analyses is deze N beperkend, omdat aan de voorwaarden voor een normale verdeling en gelijke varianties vaker voldaan wordt bij een grotere N (Norušis, 2006).

Deense cases

Omdat er maar 2 Deense cases over zijn worden ook de analyse mogelijkheden op basis van land beperkt. De oorspronkelijke onderzoeksopzet was om Denemarken af te zetten tegen Nederland en Duitsland, omdat Denemarken in een andere fase zit van het proces dan Nederland en Duitsland. Deze vergelijking kon op basis van het beschikbare aantal cases niet gemaakt worden.

De beperkte aanwezigheid van Deense cases zou wellicht verklaard kunnen worden doordat de enquête op het moment van de flyerverspreiding net online was en nog niet in het Deens

beschikbaar was. Ook geeft een respondent aan dat de Deense vertaling niet heel solide was, wat ook een oorzaak voor de kleine N kan zijn.

Werksector complicatie

Vervolgens is gekeken of een vergelijking op basis van werksector gemaakt kon worden, waardoor de focus meer bij ervaren kansen en beperkingen zou komen te liggen. Ook deze mogelijkheden bleken beperkt, door een fout in de programmering van de enquête. Deze fout heeft ervoor gezorgd dat de antwoorden 'niet werkend' en 'agricultuursector' niet te onderscheiden zijn, waardoor er niets meer over deze groep gezegd kan worden.

Hierdoor kunnen ook verschillende vergelijkingen niet gecontroleerd worden, bijvoorbeeld bij het toetsen van een verband tussen *dummy werkkansen* en *kansen*. Agricultuur is volgens Van der Aa *et al.* (2004) van te voren tegen en is als enige van deze tegenstanders niet geanalyseerd door de Waddenvereniging (2013), waardoor deze sector nog ingezet kon worden als groep die negatief was.

Focus van het onderzoek

Uiteindelijk is besloten, op basis van hiervoor besproken punten, om een breder scala aan verbanden te onderzoeken tussen de variabelen. Hierdoor is de scriptie wellicht iets minder overzichtelijk geworden, vooral in hoofdstuk 5 waarin de resultaten en analyses besproken worden.

Enquêtevragen

Zoals in de scriptie toegelicht, zijn er specifieke vragen en stellingen geformuleerd op basis van de bediscussieerde literatuur en de deelvragen. Deze vragen zijn opgenomen in een grotere enquête, die als onderzoekstool dient voor meerdere studenten. Het idee was dat er meer data verzameld werd dan wanneer iedere student een eigen enquête had uitgezet. Om de lengte van de totale enquête te beperken is afgesproken dat iedereen 5 specifieke vragen formuleert. Uiteindelijk zijn er vragen samengevoegd en is het format van sommige vragen aangepast, zodat de enquête sneller ingevuld kan worden.

Voor de specifieke vragen van dit onderzoek geldt dat uiteindelijk alle vragen geformuleerd zijn als stelling. De stellingen over attitude vooraf, communicatie van gevolgen en een ervaren verandering in de leefomgeving zijn positief geformuleerd.

Achteraf hadden misschien niet alle stellingen positief geformuleerd moeten worden, omdat het de analysemogelijkheden beperkt heeft. Over de scores 1, 2 & 3 is hierdoor niets meer te zeggen dan dat ze niet positief zijn. Er is een dummy variabele gecreëerd om toch analyses uit te kunnen voeren (tabel 4 + toelichting, in bijlage 5).

Toch had het respondenten meer tijd gekost om de enquête in te vullen, wat misschien ook tot minder respondenten had geleid. Uiteindelijk heeft het gebruik van één enquête voor tien verschillende onderzoeken gezorgd voor zeer beperkte ruimte om vragen te stellen en beïnvloedt dit de analyse mogelijkheden en daarmee de kwaliteit van het onderzoek als geheel.

Bij de vragen omtrent attitude en communicatie naar een ervaring uit het verleden, welke beïnvloed kan zijn door latere processen/ervaringen. Hierdoor geeft het niet weer hoe mensen over de status of communicatie dachten toen het plaatsvond of vlak daarna, maar hoe ze deze ervaring nu

beoordelen. Door het gebrek aan Deense cases konden de vergelijking ook niet op deze manier opgesteld worden.

Daarnaast had voor de vraag omtrent attitude achteraf gezien een tijdsaanduiding toegevoegd moeten worden. Nu kunnen de resultaten niet echt geïnterpreteerd worden, omdat onbekend is op welk moment respondenten hun antwoord gebaseerd hebben. Dit moment is belangrijk omdat volgens de theorie de attitude veranderd is, 14 jaar geleden was er oppositie (Van der Aa *et al.*, 2004), wat duidt op een meer negatieve attitude en 1 jaar voor de benoeming was er draagvlak (Waddenvereniging, 2013), wat zou kunnen duiden op een meer positieve attitude.

Data-analyse en resultaten

In de methoden van de scriptie (hoofdstuk 3) is besproken dat ordinale variabelen in de analyses geïnterpreteerd worden als interval variabele. Hiervoor is gekozen omdat dit de analyse mogelijkheden vergroot (Tilburg University, 2015).

Volgens Jamieson (2004) is deze methode echter veel wetenschappelijk bediscussieerd. Het interpreteren van een Likertschaal als interval variabele is volgens haar, 'common sense' geworden, maar dit betekent niet dat er niet bij nagedacht moet worden en er geen argumentatie nodig is. Volgens Knapp (1990, in Jamieson, 2004) mogen Likertschalen als interval geïnterpreteerd worden wanneer ze een normale verdeling hebben en een grote steekproef. Het artikel van Knapp was niet beschikbaar voor de onderzoeker. Jamieson (2004) is van mening dat variabelen op basis van de Likertschaal niet geïnterpreteerd mogen worden als interval variabele, omdat het verschil tussen de antwoordopties niet even groot is.

De *kansen* en *beperkingen* variabelen van dit onderzoek hebben een normale verdeling. In het artikel van Jamieson (2004) wordt niet onderscheiden wat een 'grote steekproef' is, toch lijkt deze steekproef, met 41 cases, hier niet aan te voldoen.

De analyse van de sense of place vragen is gebeurd naar de methode van Jorgensen & Stedman (2001), die de variabelen ook lijken te hebben geïnterpreteerd als interval. Ze beschrijven dit niet expliciet in het artikel, maar berekenen wel gemiddeldes (Jorgensen & Stedman, 2001), wat bij ordinale variabelen mag (Jamieson, 2004; Norušis, 2006; Tilburg University, 2015)

De onderzoeksresultaten zouden wellicht anders zijn als de ordinale variabelen niet als interval geïnterpreteerd waren.

De analyses van de werksectoren en de gecreëerde dummy's zijn op basis van de analyse van het rapport van de Waddenvereniging (2013). De Waddenvereniging is zelf positief en focust zich vooral op kansen (Waddenvereniging, 2013), wat de resultaten wellicht heeft beïnvloed.

Onderzoeksproces

Achteraf gezien had er vooraf meer aandacht besteed moeten worden aan de formulering van de vragen en de analyses die uiteindelijk gedaan konden worden.

De onderzoeker zal de besproken reflectiepunten meenemen bij het doen van onderzoek in de toekomst. Het schrijven van deze scriptie is een leerzaam proces geweest en heeft vooral duidelijk gemaakt hoe complex en afhankelijk een onderzoek kan zijn van externe en niet voorziene factoren.

Bijlage 7 – Tabellen resultaten

Tabel 1: Uitkomsten Spearman's rho *sense of place* variabelen.

Variabele		Deel van mij	Thuis	Missen	Blijven	Onvervangbaar	Dingen doen
Deel van mij	Correlatiecoëfficiënt	1,000	0,729	0,435	0,673	0,463	0,621
	Sig. (2-tailed)	.	0,000	0,005	0,000	0,003	0,000
Thuis	Correlatiecoëfficiënt	0,729	1,000	0,451	0,800	0,711	0,664
	Sig. (2-tailed)	0,000	.	0,003	0,000	0,000	0,000
Missen	Correlatiecoëfficiënt	0,435	0,451	1,000	0,454	0,450	0,590
	Sig. (2-tailed)	0,005	0,003	.	0,003	0,004	0,000
Blijven	Correlatiecoëfficiënt	0,673	0,800	0,454	1,000	0,528	0,756
	Sig. (2-tailed)	0,000	0,000	0,003	.	0,000	0,000
Onvervangbaar	Correlatiecoëfficiënt	0,463	0,711	0,450	0,528	1,000	0,601
	Sig. (2-tailed)	0,003	0,000	0,004	0,000	.	0,000
Dingen doen	Correlatiecoëfficiënt	0,621	0,664	0,590	0,756	0,601	1,000
	Sig. (2-tailed)	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	.

N=40 (1 case uitgesloten).

Tabel 2: Uitkomsten ordinale logistische regressie met *kansen* variabele als afhankelijke variabele afgezet tegen de onafhankelijke *werkkansen* variabele.

Warning		
There are 1 (10,0%) cells (i.e., dependend variable levels by observed combinations of predictor variable values) with zero frequencies.		
Case processing summary		
Variabele		N
Kansen	Helemaal mee oneens	4
	Oneens	7
	Neutraal	20
	Eens	4
	Helemaal mee eens	5
Werkkansen	Werksector kans onbekend	30
	Werksector met kans	10
Valid		40
Missing		1
Total		41

Tabel 3: Uitkomsten Spearman's rho variabelen *leefomgeving*, *kansen*, *beperkingen*, *dummy attitude* en *dummy communicatie*.

Variabele		Leefomgeving	Kansen	Beperkingen	Dummy attitude	Dummy communicatie
Leefomgeving	Correlatiecoëfficiënt	1,000	0,393	0,052	0,235	0,436
	Sig. (2-tailed)	.	0,012	0,748	0,140	0,004
Kansen	Correlatiecoëfficiënt	0,393	1,000	-0,406	0,271	0,503
	Sig. (2-tailed)	0,012	.	0,009	0,091	0,001
Beperkingen	Correlatiecoëfficiënt	0,052	-0,406	1,000	-0,510	-0,299
	Sig. (2-tailed)	0,748	0,009	.	0,001	0,058
Dummy attitude	Correlatiecoëfficiënt	0,235	0,271	-0,510	1,000	0,438
	Sig. (2-tailed)	0,140	0,091	0,001	.	0,004
Dummy communicatie	Correlatiecoëfficiënt	0,436	0,503	-0,299	0,438	1,000
	Sig. (2-tailed)	0,004	0,001	0,058	0,004	.

N=41 voor *leefomgeving*, *beperkingen*, *dummy attitude*, *dummy communicatie*.
N=40 (1 case uitgesloten) voor *kansen*.

Tabel 4: Uitkomsten binaire logistische regressie met *dummy* variabele *leefomgeving* en *dummy* variabelen *werkpositief2* en *werkpositief3*.

	Variabele	Sig.
Logistische regressie	Dummy werkpositief2	0,483
	Dummy werkpositief3	0,924